

ประวัติศาสตร์ไหล่อีสบสองปันนา

นิยายปรัมปราของไหล่อีสบสองปันนา เกี่ยวกับการบรรพบุรุษของพวกเขาว่า พญาอาลาโว (เป็นภาษาไหล่อีสบ แปลว่า วิถีที่เก่งกล้าสามารถ) เป็นหัวหน้าเผ่าชนเมืองตาลโนอโยธยา ครึ่งหนึ่งพญาอาลาโวได้นำลูกบ้าน 15 หมู่บ้าน ออกล่าสัตว์ เจอถ้ำกว้าง (ถ้ำหลวง) ตัวหนึ่งสวยงามพญาอาลาโวอยากจะเข้ามาเลี้ยงดูจะจับเป็นแต่ถ้ำกว้างไม่ยอมให้เข้าใกล้ เมื่อจนปัญญาเข้าพญาอาลาโวก็ใช้ขลุ่ยดังกล่าวกดที่ขา ออกวิ่งเซยกไปข้างหน้า พญาอาลาโวนำลูกบ้านออกไล่อย่างไรก็ไล่ไม่ทัน พอหยุดไล่ ถ้ำกว้างก็หยุดวิ่ง พอไล่ก็วิ่งอีก เป็นอย่างนี้เรื่อยไป จนถึงเขต ๆ หนึ่งในตอนรุ่งอรุณ ถ้ำกว้างก็วิ่งหายเข้าไปในถ้ำคอยคองนี้ (ถ้ำต่อมาเรียกว่า ถ้ำถ้ำกว้าง) พญาอาลาโวนำลูกบ้านมาเป็นเวลา 7 เดือนแล้ว จะหาลูกบ้านกลับเมืองตาลโนอโยธยา ประกอบกับเห็นทำเลในถ้ำนี้ดี และไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ จึงตัดสินใจตั้งหลักแหล่งลงที่นี่ โดยแบ่งเขตปกครองออกเป็น 15 หมู่บ้านและเรียกเขตปกครองนี้ว่า "อาลาโว" ตามชื่อพญาอาลาโวนำลูกบ้านมาปกครองของเขานี้เรียกว่า เจียงฮง ก็คือเซียงฮงนั่นเอง เพราะพญาอาลาโวนำลูกบ้านมาตั้งที่นั่นก็เพื่อสืบวงศ์ จึงตั้งชื่อเมืองขึ้นตามสภาพเหตุการณ์ เพื่อความเป็นมงคล นี่ก็เป็นแต่เพียงนิยายปรัมปราของชาวไหล่อีสบ ซึ่งแสดงว่าพวกเขาไม่ใช้ชาวถิ่นนี้เดิมของลีสบสองปันนา

นิทานปรัมปราเรื่องของการบรรพบุรุษของไหล่อีสบสองปันนาก็ คงจะมีอิทธิพลต่อไหล่อีสบมาก เพราะจากคำให้สัมภาษณ์ของวิทยากร คือ พ่อหน้อยคำอ้าย ชะนะโม ได้เล่าถึงที่มาของเรื่องชื่อหมู่บ้านแม่สาบที่คล้ายคลึงกับนิทานบรรพบุรุษ คือ ชาวไหล่อีสบตามถ้ำมา มีสุนัขมาช่วยตามหาหาเท่าไรก็ไม่พบถ้ำนั้น จนเดินทางมาถึงหมู่บ้านแม่สาบ สุนัขที่นำมาด้วยนั้นได้กลิ่นเนื้อถ้ำ ที่บ้านนี้เลยได้ชื่อว่า บ้านแม่สาบ (สาบกลิ่น) แล้วก็ตามถ้ำไปยังตำบล

อาจจะเป็นไปได้ว่า นิทานเรื่องบรรพบุรุษของไหล่อีสบ เป็นเรื่องที่ผูกพันอยู่ในสายเลือดจนมีการเล่าถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังทราบ แม้ชุมชนที่อพยพออกมาจากถิ่นเดิม

สิบสองปันนา

สุชาติ ภูมิบริรักษ์¹ ได้ศึกษาตำนานสิบสองปันนา ประวัติศาสตร์ไทลื้อ รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ ของจีน กล่าวว่า สังคมไทลื้อในดินแดนสิบสองปันนา ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของสังคม (แต่ล่าช้ากว่าชนชาติอื่น ในขณะที่ชาติอื่นเข้าสู่สังคมศักดินาแล้ว ชาวไทลื้อในสิบสองปันนายังอยู่ปลายสังคมบุพกาล) โดยเริ่มจากสังคมบุพกาล มีชื่อหัวหน้าเผ่าชนปรากฏออกมาอย่างแน่ชัด และสืบวงศ์เป็นลำดับมาถึง 15 คน คือ .-

1. ปาสกะ
2. สุ่มณะ
3. โสระมหนานกะ
4. เจ้าสุรวงศ์
5. ไบราช
6. มัณฑานกะ
7. กุรุบุตร
8. มังกลาวอคำ
9. ฟ้าเก็คคำ (เก็คคำ)
10. เจ้าฟ้านอย
11. ฟ้าข้าวนึ่ง (ต่อมาเปลี่ยนเป็นฟ้าข้าวจี)
12. ฟ้าหนอก
13. รามจันทร์

¹ สุชาติ ภูมิบริรักษ์, สิบประวัติศาสตร์ไทลื้อ นานเจ้า : อาณาจักรของไท
(กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2525) หน้า 154 - 161.

14. อินทามณ

15. อาลาโว (ไม่ใช่คนเดียวกับพญาอาลาโวเมืองศาล)

เมื่อเมืองเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้น รัฐก็เกิดขึ้น พร้อม ๆ กับสังคมทาสก็เริ่มขึ้นในประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อ มีเจ้ารัฐทาสอยู่ 27 องค์ คือ

1. เจ้ากัณหา
2. เจ้าฟ้าหลวงหมกคำ (หมวกคำ)
3. เหวคาเขายาย
4. เหวคาแผน
5. เหวคาคำ
6. เจ้าเจิงหน้าเอิกแตง (หน้าอกแตง)
7. พญาลัง (ลัง คือ ต้นรัง)
8. เจ้าจางมณฑะที (จาง คือ ช้าง หรือที่เรียกว่า เจ้าช้างเผือก)
9. เจ้าเสก
10. เจ้าแสนกิ่ง
11. เจ้าเจิงหาญ
12. เจ้ามาเมือง
13. เจ้าผาแสนกิ่ง
14. เจ้าผาฉาง
15. เจ้าผาแก่น
16. พญาพญา बनाแค
17. เจ้ากงลงคำ
18. เจ้าจางกองเจ้าฟู่
19. เจ้าผาหลายหลวง
20. เจ้าผาหนาว

21. เจ้าปางงาเหงา
22. เจ้านาเงงคานหลักแสน
23. เจ้าฟ้าหน่อคำ
24. นายคำแมน
25. นายศิริจอมเมือง
26. เจ้าป้อมยามือ
27. เจ้าคำลือ

ในสมัยราชวงศ์ซันปกครองประเทศจีนนั้น ก็ได้มีการติดต่อกับชาวไทลื้อ มาตลอดแต่เนื่องจากอยู่ไกลกันมากอีกทั้ง การคมนาคม และภาษาพูด ที่เป็นอุปสรรค ต่อมา มีการติดต่อกันมากขึ้นกว่าเดิมในสมัยราชวงศ์ถัง แต่ราชวงศ์ถังก็ไม่ได้เข้ามาปกครอง เมืองลื้อโดยตรง เพราะในเวลานั้นเมืองลื้อติดต่อกับหนานเจา ("น่านเจ้า" ค.ศ. 737-902) และตาลีฟู (ค.ศ. 937-1253) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เมืองลื้อมีให้แก่ น่านเจ้าและตาลีฟูอยู่ในลักษณะ "ห้าปีจิ้มก้องเล็กครั้งหนึ่ง เก้าปีจิ้มก้องใหญ่ครั้งหนึ่ง" จึงต้องมีต่อราชวงศ์ถังด้วย ในลักษณะเดียวกัน เพราะกลัวถูกรุกราน

นอกจากจะติดต่อกับเมืองจีนแล้ว ชาวไทลื้อยังติดต่อกับประเทศพม่าด้วย ด้วยปัจจัยหลายอย่างเช่น การคมนาคมสะดวกสบาย ภาษาที่ใช้พูดกันรู้เรื่อง อีกทั้ง วัฒนธรรมก็ใกล้เคียงกัน ชาวไทลื้อถือว่า "จีนเป็นพ่อ พม่าเป็นแม่"

เมื่อถึงสมัยพญาเจิง (ไทยเรียก ขุนเจิง) เมืองลื้อกล้าแข็งขึ้น ประกาศไม่ขึ้นต่ออาณาจักรตาลีฟู ราชวงศ์ หนานซ่ง (ค.ศ. 960-1279) และพม่า พญาเจิง ได้ขยายดินแดนลานนา เมืองลาว เมืองแคว (ทางเหนือของเวียตนาม) เชียงตุง และภาคเหนือของไทย มาตั้งเป็นอาณาจักรสิบสองปันนาขึ้น สังคมพม่าเมืองลื้อจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง ขนาดใหญ่และสลายตัวลง แล้วอาณาจักรสิบสองปันนาก็เข้าสู่สังคมศักดินา

ชาวไทลื้อถือว่า พญาเจิงเป็นปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรสิบสองปันนา เมื่อสิ้น พญาเจิง อำนาจของอาณาจักรสิบสองปันนาก็อ่อนลง บรรดาเมืองขึ้นเมืองออกกันตั้ง เมืองไม่นานทั่วสามชายเมืองไฮสพญาเจิง ก็ยอมอ่อนน้อมต่ออำนาจรัฐคาสิฟู และ เมื่ออาณาจักรคาสิฟูถูกยุบไลชานพิชิต เจ้าแผ่นดินสิบสองปันนาก็ยอมอ่อนน้อมต่อราชวงศ์ หยวน (ค.ศ. 1271 - 1368) ทั้งนี้มาความสิบสองปันนาก็ขึ้นต่อศูนย์กลางอำนาจ รัฐของราชวงศ์หยวนโดยตรง โดยยังคงมีเจ้าแผ่นดินปกครองเหมือนเดิม

ต่อมาความสัมพันธ์ของจีนกับดินแดนสิบสองปันนาก็มีมากขึ้นเรื่อย ๆ เจ้า แผ่นดิน สิบสองปันนาได้รับพระราชทานนามจีนจากพระมหากษัตริย์จีน ควบคุมไปกับชื่อไทลื้อ จนกลายเป็นประเพณีที่ขยายออกสู่สามัญชนภายนอก ที่มี 2 ชื่อเสมอไป คือ ชื่อไทลื้อและ ชื่อจีน

ในระบอบประวัติศาสตร์สังคมศึกษาของสิบสองปันนามีเจ้าแผ่นดินอยู่ 44 องค์

คือ .-

1. พญาเจิง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1160-1181)
2. หัวสามชายเมือง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1181-1213)
3. หัวอ้ายปุง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1213-1218)
4. หัวสูงแก้นจาย (รุ่งแก้นชาย ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1218-1230)
5. หัวแสงหลวง (แสงหลวง ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1230-1256)
6. หัวปวาก (ภูวากครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1256-1271)
7. เจ้าเป่งลาชาย (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1271-1273)
8. เจ้าโอ (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1273-1313)
9. เจ้าคานเมือง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1313-1352)
10. เจ้าลีลาวคำ (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1352-1433)
11. หัวกุมาร (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1433-1435)

12. ท้าวทือเมือง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1435-1493)
13. ท้าวสองเมือง (ครองราชย์อยู่ 3 เดือน 15 วัน)
14. ท้าวบากอง (ครองราชย์อยู่ระหว่าง ค.ศ. 1440-1442)
15. ท้าวคำเต็ก (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1442-1445)
16. ท้าวโลงฟ้า (ลวงฟ้า ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1446-1466)
17. ท้าวผานสง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1466-1467)
18. ท้าวมบ่อสือไท (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1467-1490)
19. ท้าวมายเมือง (ชื่อเดียวกับองค์ที่ 2 ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1490-1495)
20. เจ้าคานเมือง (ชื่อเดียวกับองค์ที่ 9 ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1495-1517)
21. เจ้าสิริสมภาร (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1517-1538)
22. เจ้าอุ่นเมือง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1538-1566)
23. เจ้าสิริสุนันทา (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1566-1567)
24. เจ้าอินเมือง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1567-1576)
25. เจ้าหน่อเมือง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1583-1601)
26. เจ้าสิริสุธรรมา (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1602-1618)
27. เจ้าหม่อมคำลือ (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1619-1633)
28. เจ้าหม่อมท้าว (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1633-1640)
29. เจ้าหน่อเมือง (ชื่อเดียวกับองค์ที่ 25 ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1641-1654)
30. เจ้าเมืองท้าว (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1654-1668)
31. เจ้าแปงเมือง (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1669-1696)
32. คาวจันเป่า (ได้รับพระราชทานนามนี้จากพระจักรพรรดินีแห่งราชวงศ์ชิง ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1696-1705)

33. (เชื้อชาติทวายไป) (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1705-1728)
34. ท้าวเวฬุณ (เชื้อจีน ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1728-1745)
35. ท้าวสุวรรณ (ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1746-1763)
36. เจ้ามหาวงศ์ (เชื้อจีนว่า "ท้าวไห่เหอ" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1764-1770)
37. เจ้าฟ้าจันทร์ (เชื้อจีนว่า "ท้าวหนว้เหอ" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1770-1779)

จากการปกครองว่างเจ้าแผ่นดินไป 7 ปี

38. เจ้าหม่อมมหาวิง (เชื้อจีนว่า "ท้าวไห่คัง" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1787-1810)
39. เจ้าหม่อมสุจาวรรณะ (สุขาวรรณะ เชื้อจีนว่า "ท้าวเจิ้งจง" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1789-1819)

จากการปกครองว่างเจ้าแผ่นดินไป 45 ปี

40. เจ้าหม่อมสอ (เชื้อจีนว่า "ท้าวจินอัน" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1864-1879)
41. เจ้าหม่อมแสง (เชื้อจีนว่า "ท้าวไห่คัง" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1881-1884)
42. เจ้าหม่อมคำลือ (เชื้อจีนว่า "ท้าวเจินเอิน" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1885-1925)
43. เจ้าหม่อมสุวรรณาภาคาง (เชื้อจีนว่า "ท้าวคังเหลียง" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1929-1944)
44. เจ้าหม่อมคำลือ (เชื้อจีนว่า "ท้าวลือซิน" ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1947)

หลังจากประกาศสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นแล้ว ฐานันดรศักดิ์
"แผ่นดิน" ของสิบสองปันนาก็สิ้นสภาพไปโดยปริยาย และแคว้นสิบสองปันนาก็ถูกกำหนด
ขึ้นเป็นแขวงการปกครองตนเอง โดยมีประธานคณะกรรมการแขวงเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร

PAYAP UNIVERSITY

สังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของไทย

ชาวไทลื้อมักอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ คือ บ้านหลังหนึ่งอยู่รวมกันหลายครอบครัว ถ้ามีลูกชาย ลูกชายทุกคนจะนำภรรยาอยู่รวมบ้านเดียวกันหมดทุกคน บุตรทุกคนจะอาศัยอยู่รวมบ้าน คราจนเมื่อพ่อแม่สิ้นชีวิตไปแล้ว จึงจะแยกออกไปตั้งบ้านเรือนเป็นอิสระอยู่ต่างหากตามความพอใจ แต่หากไม่มีเหตุจำเป็นแล้ว ก็จะไม่นิยมแยกครอบครัวออกไปอยู่ตามลำพังเลย

ไทลื้อนิยมมีหัวเกี่ยวเมียเคียว ไม่นิยมการหย่าร้าง สภาพภายในครอบครัว อำนาจสิทธิขาดจะตกเป็นของผู้ชาย ผู้ชายจะเป็นใหญ่ในบ้าน เพราะถือว่าเป็นหัวหน้าครอบครัวมีโอกาสได้มาขเรียน และมีบทบาทกว่าฝ่ายหญิง งานหนักต่าง ๆ ในบ้าน ฝ่ายชายจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ เช่น การไถนา สร้างบ้าน และแบกหามของหนักต่าง ๆ ส่วนฝ่ายหญิงก็รับผิดชอบเรื่องการทำอาหาร ทำความสะอาด ตักน้ำ ทำข้าว เลี้ยงลูก และสัคว์เลี้ยงในบ้าน

บางบ้านหญิงชายรับประทานอาหารร่วมกัน บางแห่งพวกผู้ชายรับประทานก่อนผู้หญิง กับเด็กจะรับประทานภายหลัง และผู้ชายจะนั่งใกล้หีบชา และพระมากกว่าผู้หญิง

ลูก ๆ นั้นจะนับถือกันตามอาวุโส ที่มีหน้าที่ในการควบคุมและดูแลน้อง เด็ก ๆ ต้องช่วยพ่อแม่ทำงานหรือไม่ก็ต้องไปเลี้ยงควายหมี เด็กชายและเด็กหญิง

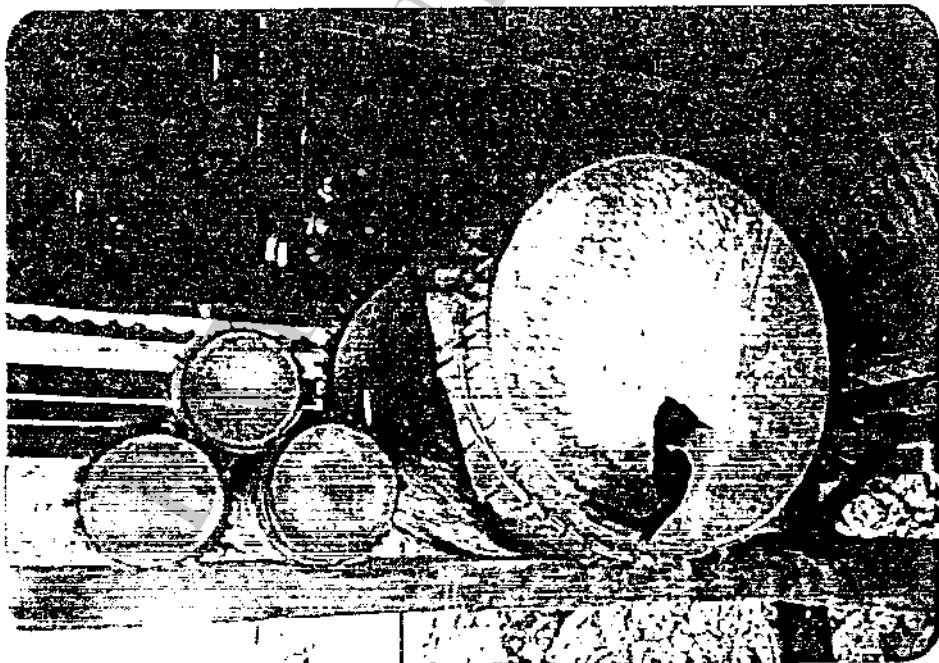
ในเรื่องของการทำงานนั้น ก็จะมีการแบ่งหน้าที่ระหว่างผู้ชายและผู้หญิง คือ ผู้ชายจะมีหน้าที่ด้านา ทำสวน ทำไร่ ปลูกสร้างบ้านเรือน ตักดินไม้ ทำฟืน เลี้ยงวัว ควาย เข้าป่าล่าสัตว์ ส่วนผู้หญิงจะรับผิดชอบการทำงานในบ้านทั้งหมด

อาชีพ

ชาวไทลื้อส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากปลูกข้าวแล้ว ยังมี

พระประธาน ในวัดเสนาบดี

หม้อกลองพระจำพรรษา ที่วัดเสนาบดี

ยาสูบ พริกไทย ถั่ว หอม กระเทียม หัวไร้ฝ้าย ไร่ใบชา ฯลฯ และยังเลี้ยงสัตว์
จำพวก ไก่ หมู วัว เป็ด และหาลา (ในท้องถิ่นที่อยู่ติดแหล่งน้ำ)

ส่วนเรื่องการค้าขายนั้นไม่ค่อยนักหนาไหร่นัก เนื่องจากชาวไทลื้อเป็นคน
รักถิ่นที่อยู่อาศัยและรักความสงบสุข ไม่ค่อยกระตือรือร้นหาความเจริญขยายฐานะ
ของคนอื่นนัก ¹

เนื่องจากชาวไทลื้อส่วนมากประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ดังนั้นเศรษฐกิจ
ส่วนใหญ่จึงขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตร อาจมีการนำของป่าจำพวก ขิง ข่าวย ยังมี
บางเมืองที่นิยมเลี้ยงวัว ควาย ซึ่งถือเป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่ง และสำหรับชุมชน
ที่อยู่ติดแม่น้ำยังทำการประมงอีกด้วย

ในแต่ละชุมชนจะมีตลาดซึ่งเป็นแหล่งกลางในการค้าขาย หรือแลกเปลี่ยน
สินค้า

ชนชั้นปกครองสูงสุดของชาวไทลื้อ ในแคว้นสิบสองปันนา คือ พระเจ้า-
แผ่นดิน โดยจะทำการปกครองตนเองทั้งประเทศอิสระ พระเจ้าแผ่นดินจะอยู่เหนือ
กฎหมาย

ชนชั้นปกครองที่รองจากพระเจ้าแผ่นดิน คือ เจ้าเมือง ใ้รับบรรดาศักดิ์
แต่งตั้งเป็นพญา มีผู้ช่วยเรียนคนสี่ มี 4 คน ซึ่งทุกคนจะมีนาประจำตำแหน่งแสนแซก
พญาแซก จะมีหน้าที่รับแขก มีคนแซกบ้าน มีหน้าที่เขียนหนังสือ บ่อเมิงบ้าน มีหน้าที่
บ่าวประกาศให้ชาวบ้านมาประชุม หรือ เป็นล่ามบ้าน ไม่มีนาประจำตำแหน่ง คำวาว
ประจำหมู่บ้าน เรียกว่า ขุนหาญ ไม่มีที่คั่งที่ทำงาน เมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นจะ
เรียกขุนหาญมารวมตัวกัน แล้วจ่ายอาวุธให้ปราบปรามผู้ร้าย ผู้ที่จะเป็นขุนหาญจะเป็น
ผู้ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น ๆ เลือกกันขึ้นมา

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2 (พิมพ์ครั้งที่ 2 : กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์รับพิมพ์, พ.ศ. 2498), หน้า 6.

ตามหมู่บ้านมีหอกลองประจำหมู่บ้าน บางแห่งใช้หอกลองวัด จะใช้สัญญาณ
กลองเป็นสัญญาณเรียกชาวบ้านมาประชุม อาจเป็นการมาประชุมเพื่อทำบุญหรือเพื่อ
แจ้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นโจรผู้ร้าย ไฟไหม้ ฯลฯ

ชาวไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนามากจะมีฐานะความเป็นอยู่ไม่อดคัก
ขัดสนจนถึงกับต้องลักขโมยของ ๆ ผู้อื่น และอีกประการหนึ่งที่ชาวไทลื้อกลัวมาก คือ
การปรับไหมและคุกตะราง ถ้าเป็นการลักขโมยครั้งแรกจะถูกปรับไหม 2 - 3 เท่า
หรือจะตีคุก อันจะทำให้ไม่มีผู้คนคบหาสมาคมเป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป ถ้าขโมย
ถึง 3 ครั้ง อาจถูกผู้มีอำนาจปกครองสั่งฆ่าได้

ในเรื่องของการแบ่งทรัพย์สินหรือการสืบทอดมรดกนั้น ชาวไทลื้อที่เป็น
ลูกคนเล็กมักจะเป็นผู้ได้รับมรดกมากกว่าลูกคนอื่น เพราะลูกคนเล็กมักแต่งงานช้าและ
อยู่ปรนนิบัติพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า สำหรับมรดกที่เหลือนั้นแบ่งให้ลูกคนอื่น ๆ เท่ากันทุกคน
โดยลูกชายมักจะได้รับที่ดินหรือสมบัติอื่น ๆ ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น วัว ควาย
ของใช้ต่าง ๆ ส่วนลูกผู้หญิงจะได้รับพวกเครื่องประดับ และของใช้ต่าง ๆ เพราะ
ถือว่าไปอยู่กับสามีอยู่แล้ว

สมัยก่อน ชาวไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาโดยเฉพาะผู้ชาย มักจะสะสม
ดาบ สะพายปืน หรือ เหนียวอาวุธ ชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่งถือเป็นของปกคิธรรมคา และ
จะถือว่าการพกอาวุธเป็นเครื่องประดับมากกว่าใช้ประโยชน์ คนทั่วไปจะมองในทำนอง
ว่า คนที่สะสมดาบ สะพายปืน หรือเหนียวมีกลุ่ม (มีดสั้น) เป็นคนเก่ง หนึ่งเหนียว
หรือองกระหนัชาตรี

แต่การพกดาบออกจากฝักในเวลาโกรธ แม้ชักออกมาเพียงแค่ฝ่ามือเท่านั้น
ถือเป็นความผิดจะถูกปรับไหมเป็นเงินเหรียญเลยทีเดียว ¹

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1, หน้า 54.

การศึกษา

ในเรื่องการศึกษา ส่วนมากแล้วผู้รู้หนังสือจะเป็นผู้ชาย เพราะการศึกษาในสมัยก่อนจะอยู่ที่วัด เมื่อเด็กผู้ชายอายุย่างเข้า 10 ปีขึ้นไป บิดามารดาหรือ ผู้ปกครอง จะส่งลูกไปบวชเป็นสามเณร เรียนหนังสือไทยเดิม ส่วนผู้หญิงแทบไม่รู้จักหนังสือเลย นับว่ามีผู้ชายชาวลื้อที่อ่านหนังสือออก ราว 1 ใน 3 ที่อ่านออกเล็กน้อย 1 ใน 3 และ ไม่รู้จักหนังสือเลย อีก 1 ใน 3¹

การรักษาพยาบาล

ตามหมู่บ้านทั่วไปมีหมอแผนโบราณ หมอขับไล่ภูติผีปีศาจ หมอบิดเป่าราช-เวทมนต์คาถา หมอทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย เพราะเมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้น ชาวไทลื้อไม่นิยมใช้หมอและยาแผนปัจจุบัน ส่วนมากใช้หมอผีปล่อย-เคราะห์ เป่าน้ำมันต์ เสกคาถาอาคม ผูกข้อมือ เช่นผี บางรายใช้รากไม้ใบหญ้า มาต้มดื่มแก้โรค บางทีก็หาย บางทีก็ไม่หาย²

ชาวไทลื้อเชื่อว่า อาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการกระทำของผี ดังนั้นกรรมวิธีในการรักษาจึงมีหลาย ๆ วิธีประกอบกัน เช่น ในรายที่คนเจ็บไข้ได้ป่วยคามร่างกาย ผีปีศาจที่ใดกระทำ หมอก็จะให้เอาข้าวหม่อมาชุบน้ำมันมนต์ ครีกลงตามผิวหนัง หรือหมอผีอาจมาทำพิธีขับไล่ ภูติผีปีศาจที่ใดกระทำก็ให้จัดหาไก่ต้ม เครื่องเช่นบูชาไปขอขมาและทำพิธีเรียกขวัญ ผูกเส้นค้ายรอบคอ และตามข้อเท้าข้อมือ บางทีก็ใช้วิธีรมควันไอน้ำร้อนหรือเผาใบไม้รมควันที่เจ็บป่วยนั้น

สำหรับในรายที่เป็นโรคไข้จับสั่น หมอบางคนจะให้เอาก่อนหินมาเผาไฟ เอาพามาต่อวางไว้ที่ปลายเท้า เอารากไม้มาต้ม เป่าเวทมนต์ให้น้ำให้ดื่ม หรือ

¹ วิลเลียม คลิฟตัน ท็อดด์, ชนชาติไทย, แปลโดย หลวงนิพนธ์นิติสรต (พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), หน้า 113.

² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ชชาติในเชียงราย (พระนคร.โรงพิมพ์อภัย, 2493), หน้า 191.

หมอบางคนอาจใช้วิธีบีบจนกว่าจะจืดเพราะเหตุนี้ โดยจัดเตรียมพวก หมากพลู เมี่ยง
เกตุอ ยาลูบ เนื้อหมุดิบ ปลาดิบ ไก่ดิบ และจะมีการปักเป้า ภูติผีต่างโดยใช่
ใบหมากและน้ำส้มป่อย

การละเล่น

ในงานเทศกาลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานพิธีกรรมเมือง พิธีกรรมอื่น ๆ งาน
ประเพณีต่าง ๆ สิ่งที่จะขาดไม่ได้ คือ การจุดดอกไม้ไฟ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองและเพื่อ
ความสนุกสนานของคนในชุมชนด้วย นอกจากนี้ยังมีการละเล่นอีกหลายอย่างที่มิขึ้นในงาน
หรือพิธีกรรมประเพณี เช่น เด็กจะเล่นลูกช่วง โยนลูกหิน หมากเก็บ ฯลฯ พวกหนุ่มสาวก็มัก
จะเล่นเสื่อเอาหมู หมากตบเต้า หมากกอน เล่นชักเชือก(ชักเชือก) ม้าจกลอก นกกระจอก-
เข้าบัง เช่นละหวาง (ปลาไหลทั้งหาง อย่างเดียวกับการเล่นงูกินหาง) เสือลากหาง ฯลฯ
และยังมีการแสดงการละเล่นที่เล่นในคราวเทศกาลออกพรรษาเช่นเดียวกับชาวไทเขิน ไทเงี้ยว
ในรัฐฉานของพม่า คือ การเล่นนางนก(เรียก นางกะเบ้อ นางผีเสื้อ หรือ นางนก หรือนางกิบรี)
ผู้เล่นจะสวมเสื้อแขนยาว กางเกงขายาว ติดปีกใหญ่หัดได้ สวมหน้ากากสีขาว สวมชฎา เต็ม
และพ่อนำธำมณีไปมาพร้อมกับมีการตีฆ้อง กลองให้จังหวะ และการเล่นโต ผู้แสดงจะสวมศีรษะ
เล็ก ๆ คล้าย ๆ กวางมีเขา ลำตัวใช้เส้นด้าย ผ้าย หรือ กระดาษ ผัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ทำเป็น
ขนสีขาวใช้คน 2 คนอยู่ข้างในกระโตกโลกเต็นไปมา¹ และยังมีการพ้อนดอก พ้อนคาบ
การตีกลอง ที่ทำเป็นรูปเท้าช้างด้วย

นอกเหนือจากการละเล่น การแสดงต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ยังมี
การละเล่นอีกประเภทหนึ่งที่เป็นที่นิยมไม่แพ้การละเล่นอื่น ๆ นั่น คือ การพนัน เมื่อมีงาน
เทศกาลใด ๆ จะมีบ่อนการพนันแทบทุกประเภทเกิดขึ้น เช่น หมากแก้วสาครยาว ไพ่เอ็ด
ไพ่เก้า ไพ่โกมิ เป่ 4 หน่วย หมากก่องดี หมากโชกโหลก ฯลฯ นอกจากจะเล่นกัน
ในงานพิธี เทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ แล้ว บางทีก็จะเล่นการพนันการในเวลา

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 341-342.

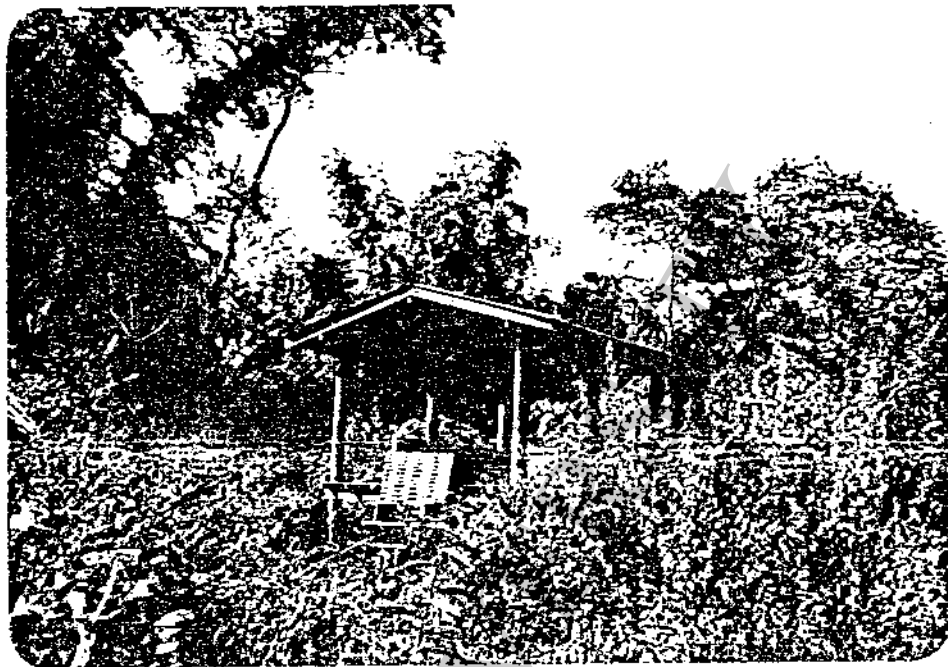
วัดนารายณ์เหนือ ต.สะเมิงใต้ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

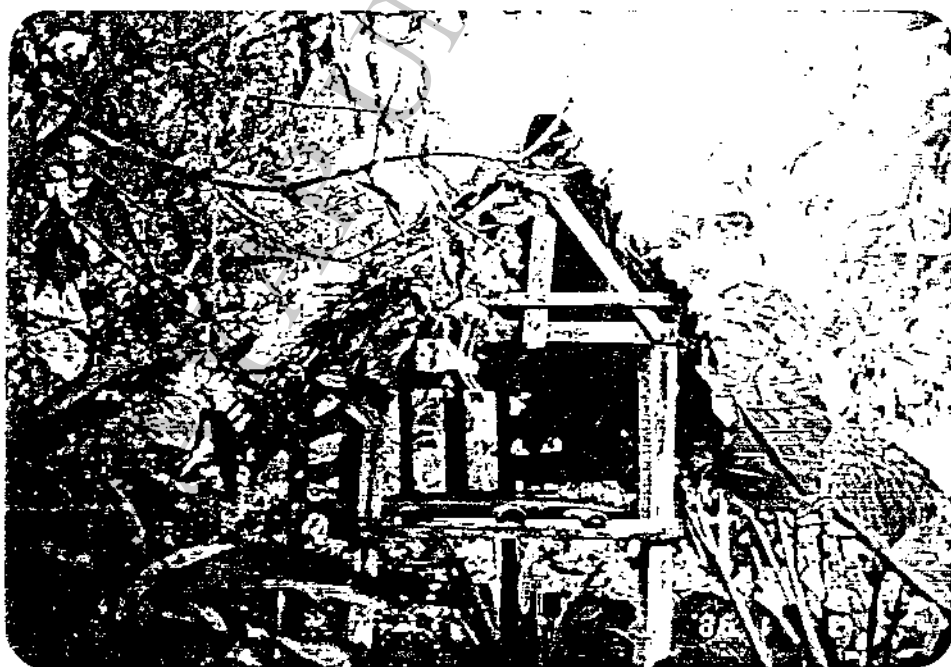
คัมภีร์วิจิตร เล่าภาพประดิษฐานอยู่โดยรอบ

วิหาร สี่พระพักตร์ อยู่ใต้ประตูวัด

บ้านไม้ในป่าห้วยน้ำขุ่น

"บ้านไม้เรือน" บ้านไม้ในป่าห้วยน้ำขุ่น ระยะทาง 4-6 กิโลเมตรจากร้าน

ว่างจากกิจธุระ บางแห่งมีการเปิดบ่อนการพนันประจำเลย เช่นที่ ตลาดหลวง
เมืองแฉะ¹

การนับถือศาสนา

ชาวไทลื้อส่วนมากนับถือพุทธศาสนา ตามทั่วไปนับถือผี² มีผีประจำ
หมู่บ้าน ผีป่า และ ผีผี เช่น ผีทศกปี

เหนือหัวค่อมหรือเตี้ย หรือบริเวณที่ให้แขกพักจะมีห้อง เป็นห้องของเทวดา
เรือนหรือผีเรือน ชาวไทลื้อมีได้เอาพระพุทธรูปไว้บูชาอย่างชาวบ้านไทยเราทั่วไป
เพราะเชื่อว่า ภายในบ้านเทวดาเรือนหรือผีเรือนเป็นผู้รักษา พระพุทธรูปเป็นของบูชา
สักการะอันสูงสุดของเอาไว้ที่วัด และนับถือค่ายใจบริสุทธิ์

ในหมู่บ้านของชาวไทลื้อ จะปรากฏวัดวาอารามอยู่ทั่วไป วัดจะมีลักษณะ
คล้ายวัดทางภาคเหนือของไทย บางแห่งก่อกำแพงล้อมรอบมีรูปเทวดา รูปสิ่งต่าง
รูปเสือโคร่ง รูปพญานาค รูปนางกนิษฐา ฯลฯ อยู่ตรงประตู ที่หน้ามุขโบสถ์สักด้วย
ไม้ศิลปะอันงดงาม เป็นรูปใบไม้ ดอกไม้ ทิวคิโยมา บางที่เป็นรูปเทวดา นางฟ้า
ไปรษณีย์ดอกไม้ หรือรูปหนุ่มมอญ (หนุ่มมาน) มือหนึ่งถือกริชอีกมือหนึ่งถือกำปั้นยกขึ้นยันไม้ที่
ชายคาไว้

ความวัดวาอารามของชาวไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา นิยมก่อเป็นรูปพญานาค
ไว้ ชาวไทลื้อสิบสองปันนาเชื่อว่า พญานาคเป็นสัตว์ประเสริฐ มีเมืองพญานาคอยู่ที่
พื้นน้ำใต้แผ่นดิน เป็นเมืองที่มีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดี เคารพให้ความคุ้มครองพระพุทธเจ้า

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1, หน้า 542.

² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ชชาติในเชียงราย, หน้า 178.

เข้าแล้ว ก็จะตำข้าว บั่นค้าย หอผ้า เอาอาหารให้หนู ไปสวน ปลูกผัก หาปลา
กลางคืนจะอยู่กับการปั่นผ้า ย่ำเสื่อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ห่อนหมอนมุ้งและเสื่อผ้า
ทุกชิ้นสำเร็จขึ้นด้วยมือของหญิงชาวลื้อเองทั้งสิ้น จนก็ถึงจะเข้านอน

ผู้ชายเองเมื่อเสร็จสิ้นภาระงานไปแล้ว พอตกลงกลางคืนจะนั่งจิกตอกสาน
ภาชนะต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นภาชนะ ของใช้ประจำหมู่บ้าน เช่น กระบุง ตะกร้า ฯลฯ
บ้างก็ปั่นเชือก หั่นใบยา ฯลฯ จนก็ตื่นเพียงคืนจึงได้หลับนอน

ความสัมพันธ์

ชาวไทลื้อ จะมีความรักใคร่กลมเกลียวกันเป็นอย่างดี หากจะมีการ
ช่วยเหลือเกื้อหนุนในกิจการต่าง ๆ ของกันและกันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานทำนุ
งานพิธีแต่งงาน งานบวช งานศพ ก็ช่วยกันทำช่วยกันวิ่งเต้นไม่เหน็ดเหนื่อย ถือเอางาน
ของคนอื่นเหมือนของตนเอง ตลอดจนเวลาเจ็บป่วยคอยไปเยี่ยมเยียนเฝ้ารักษาพยาบาล
เสมือนเป็นครอบครัวเดียวกันทั้งหมู่บ้าน

ถ้ามีบุคคลในหมู่บ้านคนใดคนหนึ่งตาย ทุกหลังคาเรือนต้องจัดส่งคนภายใน
ครอบครัว คือ ชายหนึ่ง หญิงหนึ่ง ไปช่วยงานบ้านศพ ดังมีคำโบราณกล่าวไว้ว่า
"ชักกันมีสี่ยาม ยามเกิดหนึ่ง ยามตายนาน(นาน)หนึ่ง ยามตายหนึ่ง ยามกินหนึ่ง" ¹

ในการปลูกสร้างบ้านเรือน ไม่จำเป็นต้องจ้างช่างมาก่อสร้าง เมื่อเจ้าของ
บ้านเตรียมเครื่องมือและวัสดุที่ใช้ในการปลูกบ้านเรียบร้อยแล้ว ก็จะแจ้งข่าวขอแรงจาก
ชาวบ้านว่าจะปลูกสร้างบ้านเรือนในวันนั้นวันนี้ ขอแรงไปช่วยปลูกและเจ้าของบ้านก็จะ
จัดเตรียมอาหารไว้เลี้ยงชาวบ้านที่จะมาช่วยงาน ผู้ชายทุกหลังคาเรือน ๆ ละ 2 คน
จะมาช่วย ทุกคนที่มาช่วยทำงานด้วยความขยันขันแข็งไม่เกียจคร้าน หรือคอยหลบเลี้ยง
กินแรงคนอื่น สำหรับพวกผู้หญิง เมื่อได้ทราบข่าวก็จะมาช่วยทำอาหารเลี้ยง

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 422 - 423.

เมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าว ที่ข้าว ชาวบ้านในหมู่บ้านจะมาช่วยจนบรรทุกข้าวเก็บเข้ายุ้งเรือนร้อย แล้วจะเวียนไปช่วยคนอื่นต่อ ๆ ไป หรือการปลูกข้าวที่จะช่วยกันปลูกเป็นแปลง ๆ ไป

ในกรณีที่ไฟไหม้เกิดขึ้น ชาวบ้านจะไม่ต้องรอล้าง ลือเป็นหน้าที่ของชาวบ้านทุกคนที่จะต้องช่วยกันดับไฟ คำนวณไฟเกิดขึ้นที่ใด ผู้เห็นก่อนต้องตะโกนบอกต่อ ๆ กันไป และต่างถือกระบองน้ำ หรือคู้ (ชะลอมตักน้ำที่ใช้น้ำมันยางกับชันเคี่ยวไฟทาถักน้ำรั่ว) กระบองน้ำ วิ่งไปตักน้ำคนละไม้คนละมือ บ้างก็ช่วยขนของออก บ้างขึ้นหลังคาไปเอาใบลาที่มุงหลังคาออก สิ่งของทุกอย่างที่ช่วยกันขนออกมานั้น ไม่มีสิ่งใดสูญหายแต่อย่างใด

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ถ้าจะหาคนพาลเถรในหมู่บ้านชาวสือหาได้ยาก ไทลื้อมีความรักใคร่เพื่อนบ้านโอบอ้อมอารีต่อกัน มีอัธยาศัยเป็นมิตรไมตรีกับคนทั่วไป เช่น ถ้าอยากเข้าไปพักบ้านไหน ไม่ว่าจะรู้จักมาก่อนหรือไม่ ไม่สำคัญ ถ้าไปขอน้ำดื่ม ขออาหารรับประทาน และขอหยุดพักค้างคืนได้

มีอัธยาศัยอันดีต่อแขกต่างบ้าน เมื่อมีแขกมาที่บ้าน จะจัดหาเสื่ออ่อน (ทำด้วยลำต้นทองสาบ ซึ่งขึ้นตามป่าริมลำธารทั่วไป) มาปูถ้าเป็นข้าราชการ เจ้าเมือง หรือผู้ที่เขานับถือ เจ้าของบ้านจะจัดหาผ้าแดง (ผ้าใช้ปูรับแขก) หรือ ผ้าเจียนสีแดง (ทำด้วยขนสัตว์ เป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่งของชนวนตอนเหนือ) หมอนสำหรับพิงถ้าเป็นแขกธรรมกาปูหันรองรับด้วยเสื่อ อย่างที่หน้อยก็ผากระจาน หรือ ผ้าปูทำด้วยขนสัตว์สีเทา นำเอากลองหมากทำด้วยโลหะเงินหรือเครื่องเงิน ที่เรียกว่า "เอิบหมาก" พานบุหรืใบทองกลวยหรือบุหรืชโย (บุหรืมานใหญ่และยาว) คนโหนดน้ำ หรือ กาน้ำล่า (กาน้ำชา) พร้อมถ้วยถ้วยน้ำล่า ตามจำนวนแขกถ้าเป็นแขกสำคัญหรือผู้ที่เคารพนับถือ เจ้าของบ้านจะมีขนม กลวย อ้อย สับปะรด มะละกอ

เจ้าของบ้านจะได้ตามถึงกรรมาของแขก ว่าต้องการสิ่งใดในหมู่บ้านนี้ ถ้าต้องการสินค้าหรือสิ่งของอื่น เช่น ยาสูบ ก็จัดการหาซื้อให้โดยสะดวก พร้อมทั้งเชิญให้พักผ่อนบนเรือนโดยจัดข้าวปลาอาหารไว้ให้อย่างพร้อมเพรียง และเมื่อเวลาเดินทางกลับจะห่อข้าวปลาอาหารให้แขกไปรับประทานอาหารระหว่างทางด้วย

นอกจากจะความเอื้อเฟื้อต่อคนต่างถิ่นแล้ว ความเอื้อเฟื้อที่มีต่อเพื่อนบ้านก็ยิ่งอย่างมาในทุกล้าน เช่น เมื่อใครไปล่าสัตว์มาได้ก็แบ่งกันกินให้ทั่วถึงทุกคนครัว ไม่เก็บไว้กินบ้านเดียว หรือ ชาย หรือ ถิ่นน้ำในท้องนาของคนมากก็จะแบ่งปันไปให้ท้องนาของคนอื่นโดยทั่วถึงทุกแปลง ฯลฯ

ความสุภาพอ่อนโยนและรักสงบ

นิสัยตามธรรมชาติของชาวไทลื้อ จะเป็นคนรักสงบ ส่วนมากไม่ค่อยมีการทะเลาะเบาะแว้งกันมีความสุภาพอ่อนโยน มีการปฏิบัติทดแทนต่อผู้อื่นด้วยดี

เมื่อได้รับของสิ่งใดจากผู้อื่น ก็จะต้องมีการให้ตอบแทนด้วย เมื่อมีใครช่วยเหลือตน ตนก็ช่วยเหลือตอบ เมื่อมีใครมาเยือน ก็ต้องไปเยี่ยมตอบแทน เมื่อมีคนเลี้ยงอาหารก็ต้องเลี้ยงตอบ ฯลฯ

ทุก ๆ คนรักสันติสุข ไม่เบียดเบียนกัน รู้จักให้อภัยกัน รักความซื่อสัตย์สุจริตไม่มีการลักขโมย ปล้นชิงสิ่งของหรือทรัพย์สินของผู้อื่น มีความเคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี การล่วงเกินผิดคำไม่เคยมีปรากฏ¹ จึงจัดได้ว่าชาวไทลื้อเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมทางจิตใจสูง ชาติหนึ่ง

ธรรมเนียมการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมีหลายเรื่อง เช่น การสร้าง "เขื่อนบ้าน" การนอน ฯลฯ

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 13.

ตามปกติหมู่บ้านชาวไทลื้อทุกแห่ง จะมีเสาประตู่หมู่บ้านไว้ข้างทางเงินก่อน
เข้าตัวหมู่บ้าน 2 แห่ง คือ หัวหมู่บ้าน และ ห้ายหมู่บ้าน ประตู่หัวทำด้วยเสาขนาดเล็ก
3 ท่อน สองท่อนเป็นเสาสูง ประมาณ 1.5 เมตร อีกท่อนเจาะรูหัวห้ายแล้วเอาสวม
ลงไปบนปลายเสา เป็นรูปประตู่ธรรมดาไม่มีรั้ว ประตู่ถ้าห้ายหมู่บ้านนอกเมือง
เรียกว่า "เขื่อนบ้าน" ถ้าอยู่ริมทางจะเข้าเมืองเรียกว่า "เขื่อนเมือง" ข้างหมู่บ้านจะแกะไม้
เป็นรูปคาน 2 เล่ม ผูกติดไว้ตรงกลางประตู่ถือกันว่า เป็นประตู่ป้องกันภัยอันตรายที่จะ
มากล้ำกรายจากทิศทางต่าง ๆ ไ้

ในเรื่องของการนอน ชาวไทลื้อนิยมนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก
เหยียดเท้าไปทางทิศตะวันตก หรือไม่ก็หันศีรษะไปทางทิศเหนือเหยียดเท้าไปทางทิศใต้
ไม่นิยมหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกหรือทิศใต้ ถือกันว่า ผู้ใดปฏิบัติเช่นนั้นจักไม่มีความ
เจริญ จะประสบแต่เคราะห์ร้ายโรคร้ายอันตรายจะมากล้ำกราย

นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมปฏิบัติในการสระผม คือ จะนิยมใช้มะกรูด และ
น้ำข้าวข้าว สระทุก ๆ 5 หรือ 7 วัน และนิยมสระผมในวันขึ้นหรือแรม 7 ค่ำ และ
14 ค่ำ ความปกติจะไม่นิยมใช้น้ำมันใส่ผม คนที่อยากให้มีผมดำเป็นเงา ก็เอาดอกไม้มัน
หรือรากไม้ที่มีกลิ่นหอมหมักแช่ในน้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันหมู (ถ้าเป็นน้ำมันหมู ก็เลือก
เอามันตรงท้องมาเจียว) เทใส่ในโอ่ง น้ำมันใส่ผมที่ตัวเองนี้เรียก "น้ำมันอบ"

เวลาอาบน้ำ ชาวไทลื้อไม่ว่าชายหรือหญิงจะเปลือยกายอาบน้ำทั้งนั้นตาม
ปกติจะอาบในแม่น้ำลำธารที่ผ่านหมู่บ้าน ผู้ชายอาบเหนือน้ำ ผู้หญิงจะอาบทางใต้ น้ำ
จะตกเสื้อผ้าแขวนไว้ตามก้นหินและกิ่งไม้ ถ้าเป็นผู้หญิงจะตกเสื้อให้เห็นหน้าอก
พอลงน้ำก็เอามือขึงขึ้นไปโอบบนศีรษะ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะไม่อายกัน ถ้าผู้ชายคนใด
แอบดูผู้หญิงจะชี้หน้าว่า ผู้ชายคนนั้นไม่เคยพบปะผู้หญิง

ชาวไทลื้อทุกถิ่นนิยมมีพันธุ์สัตว์ ถือว่าสววย ความจริงพันธุ์ของเขาเดิมมีสี่ขา
ต่างเห็นว่ามันสววยก็มีแมลงกินให้มันสุ่มเสมอ จึงหันมาย่อมพันธุ์ให้คำเงางามด้วยไข่เขม่า

ไม้จี้ เรื่องพันคำนี้ถือเป็นจารีตประเพณีอย่างหนึ่งด้วย โดยเฉพาะชาวลื้อเมืองแจ้ง ถ้าใครไม่มีพันสีกำแล้วจะไม่ถือว่าเป็นลื้อแจ้ง

วิธีทำพันให้กำ จะเอาเปลือกไม้จี้เปลือกส้มโอ ต้นมะเขือขึ้น กระลา - มะพร้าว วางไว้ในกระบอกไม้ไผ่ เผาให้ควันเข้ามาติดสังกะสีที่ปักข้างบน แล้วเอาไม้ป้ายควันเข้ามาทำให้ทั่วพัน เคี้ยวลูกสมอ 4 - 5 ผล เพื่อให้กำจับติดแน่นกับพัน ¹

ประเพณีการเกิด

เมื่อมีหญิง คนใดคนหนึ่งในกลุ่มชนไทลื้อตั้งครรถ์ขึ้น พ่อและแม่ของเด็กจะไม่เตรียมผ้าอ้อมและของใช้ของเด็ก ๆ ไว้ล่วงหน้า เพราะถือว่าการเตรียมไว้ก่อนจะหาให้ประสบเคราะห์ร้ายเสมอ

การคลอดบุตรจะนิยมตามหมอลุงบ้านหรือหมอตำแยมาช่วยทำคลอด หมอตำแยของชาวไทลื้อมักเป็นผู้ชาย ² โดยมีญาติพี่น้องของหญิงที่คลอดคอยช่วยเหลือตักเสกคือให้ควยคมผิวไม้รวก

เวลาคลอดนิยมนั่งคลอด ³ เมื่อคลอดแล้วรกที่ออกมานั้น จะให้คนชอกหรือคนทุกซอกซึ่งมารับจ้างทำงานนำใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เรียกว่า "บั้งไม้" เอาไปแขวนไว้บนกิ่งไม้ในป่าให้อยู่ในระดับสายตาคนตรงริมทางเดิน ปล่อยให้รกรำแตกกรำฝนให้หลุดตกลงมาเลย โดยเขาถือว่ารกนั้นคือ แม่เกิด เป็นผีปศาจต้องแยกให้อยู่ห่างไกลกันเสีย บางคนว่า รกเป็นน้องชายเกิดที่เกิดมา แต่ไม่มีชีวิตมีแต่วิญญาณ ⁴

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ขาคี, หน้า 192.

² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 166.

³ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ขาคี, หน้า 174.

⁴ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, เรื่องเกิด, หน้า 166-167.

หญิงที่เป็นมารดาต้องอยู่ไฟภายหลังคลอดแล้ว มีกำหนด 1 เดือน เรียกว่า "กำเค็ม" หรือ "กรรมเค็ม" โดยเอาใบปิว (ไม้ชนิดหนึ่งมีดอกสีขาวใบใหญ่) ห่อขี้เถ้าร้อน ๆ ใช้ผาย (ผ้าห่อเอง) ห่ออีกชั้นหนึ่งมาวางที่ท้องและนึ่งมันนึ่งเคี้ยว ๆ เຈະຮູກລາງ เอาถ่าน 2-3 ก้อน วางไว้ที่มันนึ่ง เอาใบปิวปกคลุมบนถ่าน เอาผ้าหมorong เสาหึงแทนหมอน และต้องอยู่ใกล้เตาไฟ เรียกว่า "อยู่ไฟเค็ม" ทำเช่นนี้ ทั้งกลางวันกลางคืน จนครบกำหนด 1 เดือน

บางแห่งผู้หญิงที่คลอดบุตรนอนบนกระดาน แล้วเอาไฟสุมใต้ไม้กระดาน ตรงท้อง มีกำหนด 1 เดือน แต่มีบางเมืองที่หญิงเมื่อคลอดบุตรแล้วไม่ต้องอยู่ไฟ เช่น ลือใน เมืองฮุน เมืองเชียงรุ่ง¹ ในระหว่างอยู่ไฟให้กินแต่ข้าวบิ่กับน้ำเต้า

เด็กที่เกิดมาแล้วจะต้องทำพิธีตัดเกศ คือพิธีทอสุริยไล่แม่เกิดหรือผีปศาจ ที่มารบกวนเด็ก โดยเอาไม้ไผ่มาผ่าเป็นซีกเล็ก ๆ สานเป็นเจดว รูปกลมมีมุมแปดเหลี่ยม กลางตรงกลาง ปลอ่ยปลายไม้ให้ยื่นออกไปคล้ายรูปศมี ไทยเรียก "เจดว" ไทลื้อ เรียก "คำแหลว" ใช้เป็นเครื่องป้องกันพวกผีปศาจมิให้มารบกวน

ประเพณีการตั้งชื่อ

ชาวไทลื้อมีธรรมเนียมในการตั้งชื่อลูกที่เกิดมา คือ ถ้าเป็นผู้ชายจะให้ชื่อว่า "อ้ายหลง" คนที่สองเรียก "อ้ายกลางหลง" คนที่สามเรียก "อ้ายกลางน้อย" คนที่สี่เรียก "อ้ายน้อย" คนสุดท้ายเรียก "อ้ายหล้า" ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงจะนำหน้าชื่อด้วย "อีนาง" หรือ "อี" เช่น "อีหล้า" "อีหลง" "อีนางหล้า" "อีนางหลง" ชื่อเหล่านี้จะใช้เรียกตอนเป็นเด็ก เหาเมื่อพอโตขึ้นก็จะเปลี่ยน

เมื่อเด็กโตพอจะเปลี่ยนชื่อได้แล้ว พ่อ-แม่ มักตั้งชื่อลูก ดังนี้

บุตรคนแรก	ชื่อ	อิน	แอ่น	เอ้ย(เอ้อย)	อ่อน	อุ่น	ฯลฯ
บุตรคนที่ 2	ชื่อ	แก้ว	ทอง	คำ	เงิน	ชม	ก้อน ชื่อ(สี่ชมพู) ฯลฯ

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, เรื่องเกิม, หน้า 174.

- บุตรคนที่ 3 ชื่อ จันทร จอม จุน แสง เสาร์ สุข จ้อย ยอด สิงห์ ฯลฯ
 " 4 ชื่อ ทาล เต็ม(ตัน) ทา แสง ทาว ฯลฯ
 " 5 ชื่อ ติบ(ทิพย์) เทส(เทศ) ทิก(บัณฑิต) ฯลฯ
 " 6 ชื่อ ทม(พรหม) นู ผา แหง(ถนอมรัก) ปั้น(ปั้น) ปัน โป(บัว)
 " 7 ชื่อ วาด วัน หลา(สุทธอง) ฯลฯ

การตั้งชื่อเหล่านี้อาศัยกฎเกณฑ์ดังนี้

บุตรคนแรก	ตั้งชื่อตามทิศ	อยู่ในหมวดอักษร	อะ อา อิ อี อุ ู เอะ โอะ
บุตรคนที่ 2	" ในนามจันทร	คือ หมวดอักษร	กะ ฆะ กะ ฆะ งะ
" 3	" ในนามคาร	" "	จะ ฐะ จะ ฐะ ยะ
" 4	" ในนามพุทธ	" "	ดะ ฒะ ดะ ฒะ นะ
" 5	" ในนามฉัตร	" "	ปะ ฝะ ปะ ฝะ มะ
" 6	" ในนามสุก	" "	สะ หะ ระ อ่า
" 7	" ในนามเสาร์	" "	ตะ ฒะ ตะ ฒะ นะ
" 8	" ในนามราหู	" "	ยะ ฐะ ระ ฐะ

ถ้ามีเกิน 8 คน เริ่ม 1 ใหม่ 1 เพื่อการตั้งชื่อนี้ใช้กับเด็กชายและ

เด็กหญิง

การเรียกชื่อก็มีคำเรียกหน้าชื่อ แสดถึงเพมาตั้งแต่เทม ถ้าเป็น
 ผู้ชายก็ใช้คำว่า "ไอ" หน้าชื่อ เช่น ไออัน ถ้าเป็นผู้หญิงก็ใช้คำว่า "อี" หน้าชื่อ เช่น
 "อีอ่อน" ใช้เรียกกันจนโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อมีลูกแล้วจึงเปลี่ยนไปใช้ตามชื่อลูกคนโต เช่น
 ลูกชายชื่อ "ไอหม" (พรหม) ก็จะเรียกว่า "พ่อไอหม" "แม่ไอหม" ถ้าลูกคนโตเป็น
 ผู้หญิง ก็เรียกตามชื่อลูกเช่นกัน ถ้าลูกสาวชื่อ "อีอ่อนแก้ว" ก็จะเรียกว่า "พ่ออีอ่อนแก้ว"
 "แม่อีอ่อนแก้ว" เป็นต้น 2

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 45-46.

² สุชาติ ภูมิบริรักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 166.

ถ้าลูกคนหัวปีตายชื่อของพ่อแม่ก็จะเปลี่ยนมาเรียกตามชื่อลูกคนที่สอง ถ้าลูกคนที่สองตายก็จะเปลี่ยนมาเรียกตามชื่อลูกคนที่สาม อย่างนี้เป็นลำดับไป ประเพณีการเรียกตามชื่อลูกคนโตนี้ ก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาปัจจุบันนี้ ¹

ประเพณีการบวช

ชาวไทลื้อเป็นคนเคร่งศาสนา ฉะนั้นประเพณีการบวชจึงถือเป็นสิ่งที่ผู้ชายไทลื้อทุกคนต้องปฏิบัติ ตามประเพณีดั้งเดิมแก่ผู้ชายไทลื้อทุกคนต้องบวชเรียนอย่างน้อย 1 ครั้ง บางคนอาจบวชถึง 2-3 ครั้ง เพราะเชื่อว่าโลกุศลมาก และสามารถแบ่งกุศลนี้ไปให้พ่อแม่และผู้มีพระคุณได้โดยนิยมิให้บุตรหลานของตนเองบวชเฉพาะเสียตั้งแต่อายุน้อย เริ่มตั้งแต่ 8-10 ขวบเป็นต้นไป อย่างมากไม่เกิน 15-16 ปี ถ้าอายุมากกว่านี้ไม่นิยมบวช เพราะถือว่า ผู้ที่มีอายุน้อยไร้เดียงสาเป็นผู้วิเศษ การบวชย่อมได้บุญมากกว่าบวช ส่วนผู้ที่มีอายุมากขึ้นชาวไทลื้อไม่ค่อยนับถือเพราะถือว่าบวชขณะที่เต็มไปด้วยกิเลสเพื่ออาศัยผ้าเหลืองเลี้ยงชีวิตในบั้นปลายเท่านั้น ส่วนผู้ที่บวชตั้งแต่ยังเด็กจนเป็นภิกษุสงฆ์หลายสิบพรรษานั้น ชาวไทลื้อนับถือว่าเป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ ²

ในพิธีบวชนาค หรือ บวชลูกแก้วนั้น นิยมบวชก่อนเวลาเช้าพระอาทิตย์ขึ้นเล็กน้อย ไม่นิยมบวชในระหว่างกลางพรรษา และบิณฑบาตหรือผู้ปกครองเด็กจะไม่ทำพิธีบวชด้วยตนเอง แต่จะมอบให้บุคคลอื่นทำการบวชให้แทน

เมื่อบวชเป็นสามเณรครบ 20 พรรษาแล้ว ถ้ายังไม่อยากลาสิกขาบวชออกไปเป็นคฤหัสถ์สามเณรนั้นจะบอกแก่บิดามารดาของตนให้ติดต่อกับ "บ่อออกคนเก่า" คือ คนที่จัดงานทำบุญบวชนาคให้เป็นครั้งแรก ขอให้ช่วยอุปถัมภ์บวชต่อไปเป็นพระสงฆ์

¹ สัมภาษณ์ เจีย แยน จอง, วันที่ 11 ตุลาคม 2529.

² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 190.

ผู้บวชสามเณรครบ 1 พรรษา เป็นการปลดเปลื้องบาปกรรมที่บิดาของ
คนใดประพฤติน่า ถ้าวรชนาน 2-3 พรรษา เป็นการปลดบาปกรรมให้แก่มารดาถ้าวรช
นานกว่า 3 ปี ผลบุญจะส่งถึงญาติพี่น้องและชาวบ้าน

ถ้าคนใดไม่บวชเป็นภิกษุสามเณร จะถูกเรียกว่าเป็น อ้ายคืบ อ้ายเซียว
ชาวไทลื้อจะถือว่า เป็นคนป่าเถื่อน ไม่รู้หนังสือ ไม่รู้พุทธธรรมคำสั่งสอน เกิดมาเสียชาติ
ไม่มีบุญ คนใดสนใจมารักใคร่

ประเพณีการเกี่ยวพาราสีและการแต่งงาน

เมื่อเสร็จสิ้นฤดูเกี่ยวข้าวแล้ว บ้าน 3-5 หลังคาเรือนที่มีบริเวณใกล้
เคียงกันจะช่วยกันทำช่วงไ้วแห่งหนึ่งกลางลานบ้าน ช่วงหรือร้านแห่งนี้จะเป็นสถานที่สื่อ
สัมพันธ์ต่อความรักของหนุ่มสาว โดยบิดามารดาญาติพี่น้องไม่ห้ามปรามสิ่งหวง เพราะ
ในเรื่องของการเลือกคู่ นั้น พ่อแม่มักปล่อยให้ลูกสาวเลือกคู่เอาเอง จะไม่บังคับให้
แต่งงานกับคนที่ตนพอใจ

ในคืนเดือนหงาย ห้องฟ้ายกไม่มีฝน พวกหญิงสาวทั้งหลายที่บ้านอยู่ใน
ละแวกช่วงนั้น จะพากันนำเครื่องขึ้นฝ้าย ไปขึ้น หรือ บางคนอาจนำเสื้อผ้าไปเชยที่
ช่วงแค่นี้เป็นช่วงฤดูฝน ทุกระเบียงรับแขกที่บ้าน จะใช้เป็นสถานที่ที่หญิงสาวจะออกมา
ขึ้นฝ้าย หีบฝ้าย สนทนากับชายหนุ่มในเวลากลางคืน

เมื่อพวกหนุ่ม ๆ จะลงจากเรือนไปเที่ยวสาว จะต้องแต่งตัวอย่างสวยงาม
พร้อมทั้งที่มีปิ่นปักผมไป จะไปกันพวกละ 3-4 คน ตลอดทางก่อนถึงบ้านหญิงสาวจะมี
การขับและเป่าปี่ไปเรื่อย ๆ ถ้าเป็นในสมัยก่อนหนุ่มสาวจะรักกันจะต้องมีการร้องเพลง
รักตอบกัน ถ้าถูกปากถูกคอถึงเอยด้วยความรัก แต่ต่อ ๆ มา การร้องเพลงขับเหล่านี้
ยังมีอยู่แค่เพียงในงานแต่งงาน หรือ เทศกาลฉลองปีใหม่เท่านั้น¹ เมื่อกลุ่มชายหนุ่ม

¹ คนไท(ย) และวรรณกรรมไท(ย) จากสิบสองปันนา "โลกหนังสือ 5
(พ.ศ. 2525), หน้า 23.

เดินมาถึงบ้านของหญิงสาวที่ตนชอบก็ขึ้นไปนั่งสนทนาด้วย ปลอ่ยให้เพื่อนเลยไปบ้านสาวอื่น นอกจากในคราวที่หญิงสาวไปนั่งทำงานรวมกันอยู่ที่ช่วง ก็จะไปรวมกันที่นั่นเลย

บางครั้งการเกี้ยวพาราสีกันนั้น จะเอาคำกลอนมาขับร้องเกี้ยวกัน หรือ อาจใช้ถ้อยคำที่เป็นปริศนา เช่น เมื่อหญิงสาวยืนอยู่ที่ระเบียงบ้าน ชายหนุ่มยืนอยู่ที่บันได หญิงสาวจะหักว่า "อ้ายปี ขึ้นเมอนั่งแล" (พี่ชาย ขึ้นมานั่งเถอะ)

ชายหนุ่มยังอีกเอื้อนไม่ขึ้นบันไดแล้วตอบไปว่า "ไก่อเป็นมีจุมเ็จ เป้าเมอ" (กลัว เจ้ามีจุมเ็จไม่ขึ้นไป)

หญิงสาวตอบว่า "เป้าหมายมี ธิบรองเป้าหมาย"

ถ้าชายไม่อยากขึ้นไปบนบ้าน หรือ บนร้านที่ช่วงหนุ่มสาว ก็เสริมตอบว่า "ไก่อเป้าหมายสุ มาควาตามาหิม" (กลัวหนุ่มของน้องเจ้า มาทำร้ายมาขว้าง)

ถ้าชายหนุ่มขึ้นไปนั่งบนเรือนสนทนากับหญิงสาว แล้วบางทีก็เกี้ยวด้วย ประโยคว่า "เสียคายหมู่มีไค้อยบ้านน้องเคียว" (คงมีวาสนาไค้อยบ้านน้อง)

หญิงสาวตอบ "อู-เป็นว่าเป้าหมาย เป้าใจ ว่าแต่" (พูดเล่นเท่านั้นคงไม่ได้พูดจริง)

ชายว่า "ว่าเคียว ถ้าน้องเป็นป้อยมีเป็นเซยตังใจก็ไค้แหละ" (ว่าจริงนะ ถ้าน้องให้ป้อยที่นี้ ก็จะขอเป็นเซยตลอดชั่วชีวิตบักไค้)

หญิงสาวตอบ "เป้าหมายว่าแหละ ป้อยมีเมไว้ เป้าไค้มาโตะ หื้อฮ้อยเมาะ" (ไม่ต้องว่าพี่มีเมียไว้แล้ว ไม่ต้องมาหลอกให้ชาหลงหรือ)

"ปีเป้าหมายโตะไม่สักเคอ" (พี่ไม่เลยหลอกใครสักครั้ง) ¹ ฯลฯ

ถ้าขณะที่พูดคุยกันนั้น บิดา-มารดาของฝ่ายหญิงอยู่ด้วย ฝ่ายชายมักไม่ค่อย

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1, หน้า 84-85.

เกี้ยวค้ายปริศนา ถ้าเป็นการเกี้ยวกันที่ห่างช่วง หญิงสาวและชายหนุ่มจะเกี้ยวพาราสีกันด้วยคำปริศนาได้เต็มที่ เช่น

หญิงสาวจะกล่าวเชิญชายหนุ่มขึ้นมabanห่างช่วง ด้วยประโยคว่า "อ้ายปีขึ้นมาแอ่วแล้ว"

แต่ถ้าชายหนุ่มไปใกล้กรายแล้วหญิงสาวไม่เอ่ยชวน ชายหนุ่มจะพูดเป็นปริศนาว่า "เล้งหนุมทางจ้องกา" (เล้งหนุมทางจ้อง หรือ หมายความว่า หญิงสาวมองหาชายหนุ่มซึ่งไม่ใช่ตัวเขาใช่ไหม ถึงไม่เชื่อเชิญให้ขึ้นไป โดยเทียบคำว่า "หนุ" คือ "ฮู้" คำว่า "จ้อง" คือ "มอง")

หญิงสาวตอบว่า "เบ้าเล้ง" (ไม่เล้ง หมายความว่า ไม่ได้มองหาฮู้)

เมื่อชายหนุ่มไต่ขึ้นไปนั่งด้วยแล้วหญิงสาวจะถามว่า "เบ้าเล้งหนุมทางจ้องเข้ากาคลีจิงมาก้า" (ไม่ได้เล้งหนุมทางจ้อง เข้าตลาดก็แล้วจึงมาหาใช่ไหม หมายความว่า ไม่ได้มองหาฮู้ ที่ลงไปหื้อน ๆ คี ๆ มาแล้ว จึงมาหาที่นี้ใช่ไหม)

ชายหนุ่มตอบว่า "เบ้าใจ ปีฮู้ก้องจิงมาและ" (เปล่าที่รักน้องจึงมาหา)

หญิงสาวจะถามว่า "กิ่นเข้ากับสึงมา" (รับประทานข้าวกับอะไรมา)

ชายหนุ่มตอบว่า "กิ่นเข้ากับหมากหัก" (รับประทานข้าวหมากหัก หมายความว่า ฉันรักเธอ คำว่า หมากหัก คือ รัก)

เมื่อถูกเกี้ยวอย่างนี้หญิงสาวจะตอบว่า "กิ่นเข้ากับเกล้อ กิ่นเข้ากับพริกกา" (รับประทานข้าวกับเกล้อ กับพริกกะมิง หมายความว่า รักเกล้อมาจากแห่งอื่น ร้อนใจกับคนอื่นจึงมาน้องเพื่อเกี้ยวเล่นเปล่า ๆ กระมัง)

ชายหนุ่มจะตอบว่า "เบ้าใจ ใครแคว้นเกยน้อง จิงมาจา กิ่นวังเป็นจุน้องฮู้ฮักมิดเปิง หวังเอาเป็นลูกเป็นเม" (เปล่าที่อยากคุ้นเคยกับน้องจึงมาสนทนาด้วยหวังเป็นชายฮู้ ถ้าน้องชอบพอรักใคร่ที่หวังเอาเป็นคู่ครอง)

หญิงก็ว่า "ลี หวังหยิบเอาช้อยเป็นลูกเป็นเมียเล" (ก็ ถ้าหวังหยิบยกน้องเอาเป็นลูกรอง)

บางครั้งเมื่อชายหนุ่มไปยืนอยู่ริมทางช่วง หญิงสาวทักว่า "ป้ามาแอ่วให้หาช้อยล่อ" (พามาหาตัวข้าเด็ก) หรือ "มานั่งตั่งช้อยล่อ" (เชิญมานั่งมานั่งช้อยช้อย)

ชายหนุ่มจะถามว่า "ตั่งไม้สัง"

ถ้าหญิงตอบว่า "ตั่งไม้กอง" ชายหนุ่มนั่งลงได้ (คำว่า "กอง" แปลว่า คอยอยู่)

ถ้าหญิงตอบว่า "ตั่งไม้กายปอง" ชายหนุ่มจึงหนีไปเพื่อน (คำว่า กายปอง แปลว่า กองปาย หรือ คอยให้ไปเสีย) ¹

ในขณะที่เกี่ยวพาราสักนั้น หญิงสาวจะนำขนม บุหรี่ สุรา ฯลฯ มารับแขก ชายหนุ่มต้องจ่ายคารองรับแขกเหล่านั้น แต่ถ้าเมื่อใดหญิงสาวไม่รับคำสั่งของเหล่านั้นเป็นการแสดงว่าหญิงสาวรักใคร่ และตกลงปลงใจจะแต่งงานกับชายหนุ่มนั้น เมื่อมีการตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยฝ่ายชายจะจับพอสื่อที่เรียกว่า "คนใจ" (คนใจ) ไปทำการสื้ช้อยกับพ่อ-แม่ของหญิงสาว

ถ้าชายหนุ่มที่จะไปเกี่ยวสาวเป็นคนต่างหมู่บ้านต่างเมือง จะไปแอ่วสาวในหมู่บ้านของเขาโดยไม่ไปแจ้งและขออนุญาตกับนายบ่าว ไม่ได้ (นายบ่าว คือ หัวหน้าชายหนุ่มในหมู่บ้าน) การไปหวนายบาวนั้นต้องนำ สุรา 1 ขวด และเงิน 1 เหรียญ ไปมอบให้นายบาวตามธรรมเนียม

ธรรมเนียมการเกี่ยวสาวของไทยลื้อบางแห่งไม่เหมือนกัน แต่ส่วนมากเมื่อมีการเกี่ยวพาราสี การทอกลัสมัสี และเนื้อต้องตัวถือเป็นเรื่องธรรมดา การเกี่ยวมักจะทำทุกตรัง ๆ ไม่อ้อมค้อมนัก เมื่อหญิงสาวพึงพอใจจะยินยอมให้ชายและเนื้อต้องตัวทอจับได้

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยลื้อสองปันนา เล่ม 2, หน้า 92-96.

ส่วนบางพวกก็มีธรรมเนียมในการเกี้ยวสาวแปลก ๆ ออกไป เช่น ลื้อแถบ
น้ำอูบางเหล่าผู้ชายหนุ่มผู้ใดขึ้นไปบนช่วงหรือร้านเกี้ยวสาวแล้ว ไม่ไปกอดหญิงสาวให้
หัวถึงทุกคน ถือว่า ผิดผี หรือ ผิดขนบธรรมเนียม หญิงสาวที่ไม่ถูกชายกอดจะวิ่งร้องไห้
ไปแจ้งแก่บิดามารดาของคนที่ให้ทราบ และต้องทำพิธีเรียกขวัญและชายผู้นั้นต้องไถนปรับ
ไหม แต่ลื้อน้ำอูที่เข้ามาในเขตไทยได้ทั้งขนบธรรมเนียมการกอดสาวให้หัวทุกคนไปแล้ว ⁴

เมื่อมีการตกลงชอบพองันและกันแล้ว ชายหนุ่มมักจะดอกเอาแหวนที่นิ้วมือ
หรือกำไลมือ มาสวมให้หญิงสาวเป็นการแสดงว่าตนรักใคร่จริง ถือเป็นวัตถุหยานที่จะจัด
ผู้ใหญ่ไปสู่ขอ

แต่ถ้าทั้งสองเกิดได้เสียกันก่อนแต่งงาน ถือว่าเป็นการผิดผี หญิงสาวจะ
ต้องบอกกับพ่อแม่ของตน พ่อแม่ของหญิงสาวนั้นก็จะต้องไปแจ้งพ่อแม่ของฝ่ายชาย เพื่อให้
จัดการสู่ขอและแต่งงาน แต่ถ้าฝ่ายชายไม่ยอมแต่งงานด้วยจะต้องมีการปรับไหม

ช่วงระยะเวลาในการจัดการแต่งงานนั้น ไทลื้อถือว่าเดือน 3 หรือ เดือน 6
(อยู่ในระหว่างกลางพรรษา) ถือเป็นเดือนแห่งความเศร้าโศก มีคนถึงแก่กรรมเสมอ
จึงห้ามประกอบพิธีงานรื่นเริง เช่น การแต่งงาน การส่งเซอ นอกจากนี้ยังห้ามจัดพิธี
ส่งเซอและแต่งงานในวันโลกาวินาศ วันอมะตะ วันลักเส้าอมเส วันเซอ(วันฟู) ถ้าจัด
พิธีแต่งงานในวันต้องห้ามเหล่านี้ ถือว่าผิดจารีตหรือที่เรียกว่า "อีตกอง"

สถานที่ที่จะใช้จัดงานแต่งงานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ถ้าเจ้าบ่าว
เจ้าสาวทั้งคู่กำพร้าแม่หรือกำพร้าพ่อด้วยกัน ตามประเพณีแล้วจะจัดการแต่งงานบนบ้าน
เรือนไม่ได้ จะต้องปลูกเพิงขึ้นกลางลานบ้าน เรียกว่า "ผ้ามจุติน" หรือ ปราศดกับพื้นดิน
หากทั้งคู่มีบิดามารดา หรือ เป็นกำพร้าโดยเพศไม่ตรงกัน เช่น เจ้าบาวกำพร้าพ่อ เจ้าสาว
กำพร้าแม่ จะประกอบพิธีแต่งงานบนบ้านเรือนของเจ้าสาวได้เรียกว่า "กั้นคองบนเฮิน"

⁴ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ซาติ, หน้า 179-180.

โดยปกติพิธีแต่งงานจะจัดในเวลากลางวัน แต่ถ้าเจ้าบ่าวเจ้าสาวได้เสียกันก่อนแต่ง มักจะจัดพิธีในเวลากลางคืน จะจัดที่บ้านเจ้าสาว ให้คนเช่าคนแก่ กำนันผู้ใหญ่บ้านทำพิธีมัดมือเรียกขวัญอวยพรก่อน ต่อจากนั้นก็ เป็นพ่อแม่และแขกที่มาร่วมงานทำพิธีมัดมือ มีการเลี้ยงสุราอาหารและดื่มอวยพรเจ้าบ่าวสาว

สำหรับค่าใช้จ่ายในพิธีนั้น ฝ่ายเจ้าสาวจะเสียเงินค่าสุราประมาณ 2-3 ไท่นั้นญาติพี่น้องนำมาช่วยหลังคาเรือนละ 1 ตัว นอกนั้นฝ่ายเจ้าบ่าวเป็นผู้จัดหา

ถ้าฝ่ายเจ้าบ่าวเป็นคนต่างเมือง ต่างหมู่บ้าน จะต้องเสียค่าใช้จ่ายประตุมืองในพิธีแต่งงานด้วย คือ บรรดาพวกผู้หญิงที่มาช่วยงานจะเอาวัตถุที่เป็นเส้น มาซึ่งตรงกลางหนทางใกล้กับรั้วบ้านของเจ้าสาวยื่นเรียงรายกันปิดหนทางจนไม่มีทางเดิน เมื่อเจ้าบ่าวมาถึงที่สมมุติเป็นประตุมือง ก็ต้องต่อรองกันในเรื่องราคาค่าเปิดประตุมือง ซึ่งเขาเรียกว่า "ค่าไขประตูเมือง" ฉะนั้นจากประตุมืองเข้ามาถึงพบค่านที่ 2 เรียกกันว่า ประตูบ้านอยู่ตรงประตูรั้วบ้านเจ้าสาวพอดี ประตูที่ 3 คือ ประตูเรือน ใช้ตรงประตูนั้นใด ต้องจ่ายค่าได้ทั้ง 3 ประตูจึงจะขึ้นไปบนเรือนเจ้าสาวได้

เมื่อแต่งงานกัน 3 วัน ฝ่ายชายจะนำบรรดาของตนพร้อมของกำนัล พร้อมกับญาติฝ่ายหญิง 2-3 คน ไปเยี่ยมบิดามารดาของตน เรียกว่า ไปใจเฮินเฮยใหม่ ทั้งสองสามีภรรยาจะเอาดอกไม้ลำเตน (เทียนขี้ผึ้ง) ทำการกราบไหว้บิดามารดาฝ่ายชาย

3-4 วันต่อมา บิดามารดาฝ่ายชายจะไปเยี่ยมลูกสะใภ้ เป็นการตอบแทนโดยชวนญาติพี่น้องชาวบ้านไปท่วยพร้อมกับนำของกำนัล เอาไปให้ลูกสะใภ้ เรียกว่า "ไปใจเฮินไป"

ตามธรรมเนียมแล้ว หลังแต่งงานผู้ชายต้องไปอยู่บ้านภรรยาเป็นระยะเวลา 3 ปี เพื่อช่วยทำงานให้แก่พ่อแม่ของฝ่ายหญิง เมื่อครบกำหนด 3 ปี ก็จะไปอยู่บ้านบิดามารดาของฝ่ายชาย 3 ปี เรียกว่า "3 ปีไป 3 ปีออก" (3 ปีไป 3 ปีกลับ) หรือ

"3 ปีไป 3 ปีเขย" (3 ปีเป็นลูกสะใภ้ 3 ปีเป็นลูกเขย) เมื่ออยู่ครบบ้านละ 3 ปีแล้ว จะแยกตัวออกไปหาคู่ครองตัวต่างหาก หรือ จะอยู่บ้านมารดาบิดาของฝ่ายชายตลอดไป ก็ได้ แต่ถ้ายาครอบครัวของทั้งสองฝ่ายขาดจน หักค่าจอยที่บ้านของแต่ละฝ่ายเพียง 1 ปี ก็ได้เช่นกัน

แต่ก็มีลัทธิบางแห่งที่มีธรรมเนียมปฏิบัติแตกต่างออกไป เช่น ลัทธิบ้านห้วยเม้ง บ้านห่าขามใต้ บ้านแม่สาย เมื่อแต่งงานกันแล้วฝ่ายชายจะพาภรรยาไปอยู่บ้านพ่อแม่ แล้วพักกันกลับไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงห่ามาหาเลี้ยง พ่อแม่ฝ่ายหญิงอีก 3 ปี แล้วจึงกลับไปอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายชายตลอดไป¹

ถึงแม้ว่าลัทธิจะเป็นคนรักเดียวใจเดียว ไม่นิยมการหย่าร้าง แต่ก็มีอยู่บ้าง เหมือนกันที่ทั้งสองมีสร้อยมณี อุปนิสัยไม่ตรงกัน เป็นต้นว่า ฝ่ายชายประพฤติคนไม่ดี เช่น ไปมีภรรยาหรือคนรักใหม่ ดิฉกรรณิน ซึ่งเรียกว่าเล่น "เบี้ยขี้เล่น" หรือไปลักขโมย สิ่งของคนอื่น ก็มั่วสุมเมเมา ทะเลาะวิวาทหุบตี ไม่ทำกิจการงาน หญิงเกิดความ เบื่อหน่ายในพฤติกรรมเช่นนั้นก็บอกให้เลิก หย่าขาดจากกันว่า "ไปเอาไปเฮ็นสุ สุเห็ด เบ้าคิ ข่อยเบ้าเฮาส์" หรือ ฝ่ายชายอาจเป็นฝ่ายขอหย่า เช่น ภรรยาไม่ให้นอนด้วยก็บอกกล่าว เลิกร้างหย่าขาดกันโดยบิดามารดาฝ่ายหญิงต้องจ่ายค่าเลี้ยงดูในการแต่งงานที่ฝ่ายชาย จ่ายคืนให้ทั้งหมด และผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมพิจารณาว่าเป็นความผิดของผู้ใด

ถ้าคู่หย่าร้างมีบุตรด้วยกัน จะแบ่งลูกชายให้ฝ่ายชายเอาไปเลี้ยงดู ลูกสาว ให้ฝ่ายหญิงเอาไป ถ้ามีลูกหญิงสองคน ให้แบ่งไปเลี้ยงคนละคน แต่ถ้าหากทั้งสองอยู่กัน กันโดยไม่ได้ทำพิธีแต่งงาน เมื่อหย่าร้างกันให้ยกลูกทั้งหมดให้ฝ่ายหญิง ไปเลี้ยงดู

ประเพณีศพ

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้านใด ชาวบ้านในหมู่บ้านจะพร้อมกันมาช่วย

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ขาคี, หน้า 233-234.

งานศพ ทุกหลังคาเรือนต้องจัดส่งคนภายในครอบครัว อาจเป็นชายหนึ่ง หญิงหนึ่ง ไปช่วยงานบ้านศพ ถ้าบ้านใดไม่ส่งคนไปร่วมงานศพ เวลาคนในครอบครัวของคนถึงแก่ความตายบ้างจะไม่มีผู้ใดไปช่วย ผู้ไปร่วมงานศพจะแต่งกายด้วยชุดสีดำ หรือ สีขาวล้วน ห้ามแต่งกายสีสุกตาค

มีข้อห้ามหลายประการสำหรับญาติพี่น้องของผู้ตาย คือ ห้ามสวมหมวก ห้ามเกล้าผมมวยผมโพดำให้ศีรษะ ให้ปล่อยผมยาวให้ผู้ชายและผู้หญิง ห้ามไปขึ้นบันไดบ้านของผู้ใดในระหว่างงานศพ เพราะถือว่า ถ้าขึ้นไปจะนำความพิวมาสู่บ้านนั้น และให้เอาผาขาว ขนาด 2-3 นิ้ว พันรอบแขนแบบไว้ทุกข์

ที่บ้านบ้านศพจะวางหมอน้ำส้มป่อยไว้ที่ประตูบ้าน เมื่อคนมาช่วยงานจะกลืนทุกคนจะเอาใบมะเขือชุน้ำส้มป่อยในหม้อพระมหิธรณะ เพื่อป้องกันมิให้มีโรคหรือดวงวิญญาณของผู้ตายไปยังบ้านเรือนของคนใด

ชาวไทลื้อนิยมฝังศพมากกว่าเผาศพ โดยจะนำศพไปฝังยังป่าช้า ป่าช้าของชาวไทลื้อจะแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะการตายหรือฐานะของบุคคลอย่างในแคว้นสิบสองปันนา แบ่งป่าช้าเป็นป่าช้าพระเจ้าแผ่นดิน ป่าช้าชาวจีน ป่าช้าชาวบ้าน ที่ตายตามปกติธรรมดา ป่าช้าพระภิกษุสามเณร ป่าช้าเด็ก ป่าช้าคนต่างเมือง และป่าช้าผีดิบ คือ ป่าช้าสำหรับคนที่ตายโหง¹

ก่อนที่จะนำศพไปทำพิธีหรือฝัง จะต้องเอาศพใส่โลงเสียก่อน โลงศพจะทำเป็นหีบสี่เหลี่ยมธรรมดาแล้วนำมาตกแต่งเป็นรูปเรือ โดยถือกันว่า เรือนี้จะนำดวงวิญญาณของผู้ตายลอยไปสู่สวรรค์นี้ฟ้า บางรายก็ทำเป็นรูปหีบสี่เหลี่ยมธรรมดา แต่มีฝาครอบหีบข้างบนอีกครั้งหนึ่ง

ในการจัดพิธีศพก็แตกต่างกันไปแล้วแต่คนที่ตาย หรือสาเหตุการตาย ถ้าหญิงมีครรภ์ตายเรียก "ตายมาน" ก่อนจะทำพิธีทางศาสนาจะผ่าท้องเอาเด็กที่ตายออกมามี

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 425.

เป็นท่อน ๆ ถือว่าถ้าไม่ติดเป็นท่อน ๆ เด็กจะไม่เนาเปื้อน วิญญาณจะมารบกวนชาวบ้าน

ผู้ตายเป็นภิกษุสงฆ์ จะมีการนำเอาศพไปอาบน้ำ ล้างหน้า เปลี่ยนผ้าให้ใหม่จะเอาผ้าขาว (ผ้าที่ทอเอง) หันรอบกายหลาย ๆ รอบ เพื่อป้องกันศพบวมอืด แล้วเอาผ้าขาวหรือผ้าหม่นอนสีเหลืองคลุมร่าง ตั้งแต่ศีรษะถึงปลายเท้า หากไม่มามี 2 หลัก ซึ่งเชือกเอาผ้าขาวคลุมอืดขึ้นหนึ่ง จุกโคนไฟไว้บนหัวนอนและปลายเท้าศพ เมื่อทำโลงศพเสร็จจึงนำศพลงบรรจุ

ถ้าผู้ตายเป็นเด็ก จะไม่ใส่โลง แต่จะเอาเสื้อผ้าแทนหันรอบกาย แล้วนำไปฝัง

ถ้าเป็นการคบน้ำตาย จะไม่นำศพมาบ้านเรือน พบศพบริเวณใดก็จะจัดการฝังบริเวณใกล้เคียงกับที่พบศพนั้น ทางบ้านผู้ตายจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ทำพิธีขับไล่ผีปศาจ เอาทรายสาดสัญญาณ หรือที่เรียกว่า โหมสุมทุม นุดรอบบ้าน เอาไม้ไผ่มาทำคานแหลวคาเคียว ตักสุมทุมแล้วจะเชิญหมอผีประจำหมู่บ้านมาทำพิธีส่งผีน้ำผีดิน ถ้าไม่ทำพิธีส่งน้ำผีดิน ทวงวิญญาณของผู้ตายจะเวียนว่ายเป็นห่วงเป็นใย เป็นผุดผีปศาจคอยแสดงร่างหลอกหลอนหัวร้ายชาวบ้านให้เจ็บป่วยเสมอ

ถ้าผู้ป่วยมาสิ้นใจหน้าหมู่บ้าน ยังไม่ทันนำร่างขึ้นบนเรือน น้ามน้ำศพขึ้นบนเรือน คายตรงไหนให้เอาศพไว้ตรงนั้น แล้วจึงจัดการนำศพไปฝังยังป่าช้าผีดิบ

แต่ถ้าเป็นการตายโหง และตายนอกหมู่บ้านก็ให้จัดการฝังไว้ตรงนั้น ถ้าคนเจ็บยังไม่ตายยังมีลมหายใจอยู่ให้หาหมอผีมาทำพิธีปักเป่าไล่ผีละเอียบบอกไป แล้วหามกลับมายังบ้านและถ้ามาตายที่บ้านก็ให้นำไปฝังยังป่าช้าผีดิบทันที คือ ถ้าตายกลางวันให้เอาไปกลางวัน ถ้าตายเวลากลางคืนให้รอจนฟ้าสว่างเสียก่อน แล้วเอาผ้าหม่นหรือผ้าขาวคลุมศพ นำไปวางบนแคร่ไม้ แล้วหามไปฝัง ไม่นิมนต์พระสงฆ์ไปสวดมนต์บังสุกุล หรือใส่โลงประดับประดาให้งดงามแต่อย่างใดเลย

ในงานศพก่อนนำศพไปฝังยังป่าช้า จะมีการเทศน์ทุกเย็น มีการเลี้ยงแขก หรือผู้มาช่วยงานมีการเล่นการพนัน เมื่อถึงเวลานำศพไปยังป่าช้า จะมีคนเดินนำหน้า ขบวนศพ เรียกว่า "คนแบกถอนหน้า" แต่งกายด้วยชุดขาวล้วน ในถุงย่ามมีข้าวเหนียว 1 ห่อ เนื้อมะพร้าว และอาหารอื่น ๆ ห่อใบทอง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ หมากพลู ดิถีของ ที่ผูกกับกิ่งไม้ไผ่เดินนำหน้า เมื่อถึงป่าช้าก็จะปักไม้แขวนถุงย่ามไว้ตรงหัวนอนศพ ถอดคานาปักไว้ พอถึงสฤกษ์เสร็จแล้วคนแบกถอนหน้าผู้นี้ก็ยกเอาคานาขาวของผู้ตายเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง

สำหรับสิ่งของ เครื่องใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ ประจำตัวผู้ตาย อาจนำไปฝังพร้อมศพ หรืออาจบิ่สฤกษ์ถวายพระภิกษุสงฆ์ก็ได้

เมื่อชาวบ้านที่ไปช่วยงานส่งศพที่ป่าช้าเสร็จแล้ว จะกลับบ้านอาบน้ำสระผม บางคนใช้น้ำส้มป่อยพรมหรืออาบ เพราะเชื่อว่า เเคราะห์อาบ หรือ ความดีปวงกลจะหายไปทันที แล้วยังป้องกันภูติผีปีศาจได้อีกด้วย

ประเพณีชวัญ

คำว่า "ชวัญ" ของชาวไทลื้อมีความหมายได้หลายอย่าง ผมนับสี่ระยะที่ขึ้น เวียนกันเป็นกันหอยก็เรียกว่า "ชวัญ" อีกอย่างหนึ่งชวัญ หมายถึง สิ่งที่ไม่มีความคิด ดิถีกันว่า มีอยู่ประจำชีวิตของคนเรามาตั้งแต่เกิด คนที่มีจิตใจมั่นคงไม่สะทึงตกใจ จักว่าเป็นคนชวัญดี เป็นคนมีจิตใจเข้มแข็ง ตัวเป็นคนตกใจง่าย ใจล่องลอย เจ็บไข้ได้ป่วย ดิถีว่า ชวัญออกจากร่างไป ต้องหาพิธีเรียกชวัญหรือสู่ชวัญ¹

สำหรับชาวไทลื้อนั้นจะจัดพิธีสู่ชวัญในหลายกรณี ส่วนมากจะทำในโอกาสสำคัญ ๆ ในชีวิต เช่น แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เจ็บไข้ หลังทำพิธีศพ ฯลฯ

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 184.

พิธีสู่ขวัญพิธีแรกในชีวิตที่เด็กชาวไทลื้อทุกคนต้องเข้าร่วมพิธี คือ พิธีสู่ขวัญที่เรียกว่า "รอนเทือน" คือ เมื่อเด็กมีอายุครบ 1 เดือนแล้ว หรือเมื่อมารดาพ้นจากการอยู่ไฟแล้วทุกคนในครอบครัวรวมทั้งพ่อแม่เด็กจะจัดพิธีรอนเทือน โดยจะเตรียมค้ายสีขาวสำหรับมัดมือเด็ก ไก่ต้ม 1 ตัว จอบ มีด ขวาน หนามไม้ พร้อมหี้อุปกรณ์ทำไร่ ไถนา หมาก เมี่ยง พลู บุหรี่วางไว้ตรงหน้าเด็ก คนแรกจะเริ่มผูกข้อมือเด็กทั้งสองข้าง พร้อมให้อวยพรให้อายุยืนขวัญขึ้น พ่อแม่เด็กผูกข้อมือเด็กเป็นคนต่อไป เป็นอันเสร็จพิธีมัดขวัญเสร็จแล้วหญิงผู้เป็นมารดาจะอุ้มเด็กเอามือแตะโต๊ะขวัญ เรียกว่า พิธีนอบขวัญ

สำหรับในเด็กที่มีอาการเจ็บป่วยคิด ๆ กันในทำนอง 3 วันก็ 4 วันไข้ พ่อแม่ก็ให้ "ตุ๋นจ้าว" มาทำพิธีสืบชะตาให้กับพิธีลูกเอาขวัญ (สวดมนต์เอาขวัญ) เพื่อให้เด็กนั้นหายจากอาการเจ็บป่วยและเป็นการทออายุให้ยืนยาวต่อไป

หรือถ้ามีคนในหมู่บ้านเกิดเจ็บป่วยขึ้น ก็จะทำการรักษาแบบหมอกลางบ้าน มีการบิบนวกรักษากันโดยใช้วิธีและยากลางบ้าน แต่ถ้ายังไม่หาย ก็จะจัดพิธีมัดมือเรียกขวัญส่งเคราะห์

การเรียกขวัญในคราวเจ็บป่วยมีอยู่หลายวิธีด้วยกันตามแต่หมอขวัญ หรืออาจารย์ทางไสยศาสตร์ผู้ชำนาญทางนี้แนะนำให้จัดทำ หมอขวัญอาจจะไปตามบิคา มารดาของเด็กว่า ก่อนเด็กล้มเจ็บไม่สบายนั้นได้ไปเที่ยวแห่งใดบ้าง เป็นต้นว่า เด็กเคยไปเล่นน้ำตรงท่าน้ำแห่งนั้นหรือเล่นแถวลานบ้านแห่งใด ก็ให้บิคา มารดาเอาเสื้อ กางเกง ของเด็ก 1 ชุด ใส่ถุงไปในสวิงซ้อนปลาแล่นนำไปร้องเรียกขวัญให้กลับคืนมายังเสื้อผ้าในสวิง หรือถ้าเวลาเจ็บป่วยหนักจนถึงกับละเมอฝันว่า "ขวัญตกน้ำ" ต้องทำพิธีเรียกขวัญ โดยเอากาโล่ให้เป็นของขวัญแก่เด็กมาวางบนพานที่เรียกว่า "ขันสู่ขวัญ" อันมีดอกไม้ เทียน ช่มช้ ข้าวสาร ข้าวเปลือก เปลือกกล้วย หวาน(ถ้วย) เงิน 4 ปี

เสื่อผืนคนเจ็บ ไก่ต้ม 1 ตัว กล้วย 1 ผล แล้วหาอาจารย์ 4 คน มาทำพิธีเรียกขวัญ¹

นอกจากนี้ยังมีพิธีขวัญที่ทำกับสัตว์ เช่น ก่อนปล่อยควายให้เป็นอิสระ เจ้าของ
นาจะหาพิธีขวัญ

ประเพณีงานบุญ

การทำบุญจัดเป็นประเพณีทางศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวไทลื้อในช่วง
ระยะเวลา 1 ปี จะมีการทำบุญหลายครั้ง โดยจะทำบุญถวายทานเพื่ออุทิศผลบุญสำหรับ
ตนเอง หรือ เพื่ออุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วมีอยู่ตลอดเวลา แต่การทำบุญที่จัดว่าใหญ่
ที่สุดสำหรับตัวบุคคล คือ การทำทานมหาป้าง ซึ่งตรงกับทานมหาชาติของไทยเรา

การทำบุญมหาป้างนี้ นิยมทำกันในเดือน 2 เดือน 3 เดือน 4 บางเมือง
จัดในเดือน 4 เดือน 5 (ของชาวไทลื้อ) บางแห่งจะทำกันระหว่างพรรษา บางหมู่บ้าน
ทำบุญทานมหาป้าง 2-3 ครั้ง 2-3 แห่ง ใน 1 ปี สิ้นแล้วแต่เวลาและโอกาสจะอ่านถวายให้

การถวายทานอุปัชฌ์ ก็เป็นประเพณีการทำบุญอีกอย่างหนึ่งของไทลื้อ อุปัชฌ์
เป็นเขวควรรักษา แม่น้ำ ทงคา มหาสมุทร ผู้ที่ทำบุญให้อุปัชฌ์จะโชคมีชัย ชนะอุปสรรค
ต่าง ๆ เวลาในการทำบุญกันแล้วแต่ความสะดวกและความพร้อมเพรียงของผู้จะทำบุญ อาจ
เป็นเดือนเจียงหรือเจียง เดือน 4 เดือน 5 แต่ให้ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ วันพุธ โดยจะ
จัดทำสำเภาลำใหญ่ มีปราสาทหลังน้อยวางอยู่บนสำเภา แล้วจะนำสำเภานี้ไปรืออยู่ที่
ท่าน้ำ รือจนน้ำขึ้น แล้วก็ปล่อยให้สำเภาลอยไปตามน้ำ จะทำพิธีให้เสร็จภายในวันเดียว

งานบุญเข้าพรรษาและออกพรรษา ก็เป็นงานบุญที่ไทลื้อยึดถือและปฏิบัติกันมา
ในงานบุญเข้าพรรษา ทุกหลังคาเรือนต้องมีผ้าไปทำบุญ โดยเฉพาะบ้านที่มีผู้หญิงอายุ
ตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปถึง 50-60 ปี จะมีผ้าขาวคนละ 1 วา เตรียมไว้ถวายทานที่วัด ฉะนั้น
หญิงชาวไทลื้อทุกคนจึงต้องทอผ้าเป็น และทุกหลังคาเรือนต้องมีเครื่องหอมผ้าที่กระตุกแบบ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

เล็ก ๆ ไว้ เมื่อไปทำบุญที่วัดจะมีการหุงเส้นค้าย และมีการละเล่น การขับ การพ้อน ตลอดจนการเล่นการพนัน

งานบุญออกพรรษา จะทำพิธีในตอนเช้า โดยชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร เพื่อ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาตักบาตรกินลมมาจากที่สูง ชาวบ้านจะเอาอาหารใส่บาตร คล้ายแสดงว่า พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์

นอกจากนี้ยังมีงานหอนสลากภัต หรือ ถิ่นก้วยสลาก จะจัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศล ไปให้แก่ บิดา มารดา ญาติ หรือ ผู้ที่พระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว หรือ อาจเป็นการทำบุญ เพื่อตนเองในภพชาติหน้า เมื่อถึงแก่กรรมไปแล้วจะได้รับเอาบุญอันนี้ไปเสวยสุขบน สวรรค์ โดยมากจะนิยมทำบุญในเดือน 12 ของไหล่อ จะเป็นวันไหนก็ได้ ขอให้ได้ ฤกษ์ยามเป็นวันดี โดยเอาสิ่งของที่ชาวบ้านถวายหรือเครื่องไทยทานใส่ถ้วยแล้วถวาย ด้วยวิธีจับสลาก เวลาของการจัดงานแต่ละหมู่บ้านจะไม่ตรงกัน เพราะต้องนิมนต์พระมาจากวัดอื่น ๆ มาร่วมรับเครื่องไทยทานด้วย

งานบุญอีกงานหนึ่ง คือ งานทอดผ้าป่า จะมีการแห่พระพร้อมด้วยเครื่อง ไทยทานนำไปในเวลากลางคืน เมื่อถึงอุโบสถ ชาวบ้านจะจุดประทัดหรือที่เรียก "หมากณ" ให้พระภิกษุตกใจออกมาดู ชาวบ้านก็จะอวยพรให้ เมื่อพระภิกษุรับแล้วให้ศีลให้พร เป็นอันเสร็จพิธี

งานทำบุญฉลองวัด และพระธาตุที่สำคัญ ๆ จัดเป็นงานประจำปีของหมู่บ้าน นั้น ๆ โดยจะกำหนดวันเวลาที่จัดตายตัวเป็นประจำทุกปี เช่น ในแคว้นสิบสองปันนา มีงาน บุญฉลองวัดพระเจ้าคนหลวงเจียงกอน ในเขตเมืองหลวง พระธาตุปู่ เมืองล่า พระธาตุจอมทอง เมืองยอง ฯลฯ

ยังมีงานบุญอีกงาน คือ งานพิธีเคียนยี่เบ็ง โดยชาวบ้านจะตัดไม้พินในป่า ตอนเช้า บ้านละ 4-5 ห่อน หรือ ห่อนเดียว แล้วนำไปกองไว้นอกวัดรวมไว้ที่เดียวกัน จะมีการเทศน์ 1 กัณฑ์ในโบสถ์ มีค้ายสายสิญจ์จากโบสถ์ไปจัดไว้ยังกองพิน หอดกคำ

เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ชาวบ้านจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปวัด เมื่อเห็นว่ามาพร้อมกันแล้ว คงจะไม่มีใครมาอีกแล้ว พระภิกษุสามเณรก็จะพาชาวบ้านเดินรอบกองฟืน โดยจะเดินพนมมือพร้อมทั้งท่องมนต์ธูปเทียนอยู่ในมือ เมื่อครบ 3 รอบ พระภิกษุสามเณรจะลงมือจุดไฟที่กองฟืน แล้วชาวบ้านทั้งหมดก็ลงมือจุดไฟทุกคน พอไฟติดก็ชาวบ้านต่างพากันกลับบ้าน ชาวบ้านเรียกงานนี้ว่า "ทานกองฟืน"

นอกจากนั้นเมื่อมีการก่อสร้างหรือบูรณะสิ่งใดในวัดเสร็จแล้ว ก็จะจัดให้มีการทำบุญฉลองด้วยทุกครั้ง ไปเรียก "งานปอยหลวง"

ประเพณีสงกรานต์

งานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ งานหนึ่ง จัดเป็นประเพณีเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทลื้อ งานนี้ คือ งานประเพณีสงกรานต์ ซึ่งจะจัดขึ้นตรงกับเดือนเมษายน ราววันที่ 13 - 14 ของทุกปี

เช้าตรู่ของวันสงกรานต์หรือวันสังขารล่อง ชาวบ้านที่มีสืนาศ (เป็น) คาบศิลา หรือ ป็นชาวสมัยใหม่ ก็จะออกมาวิ่งปืนขึ้นบนตอ้งฟ้า พร้อมทั้งกล่าวขับไล่ผีปศาจ หรืออาจใช้การจุดประทัดแทนก็ได้ ในตอนสายชาวบ้านจะเอาเสื้อผ้า มุ้ง ตลอดจนผ้าปูที่นอน ผ้าหมอนนอนไปทำความสะอาด ถือว่าจะได้สละครอยแห่งความสกปรกโสภณ ความเจ็บไข้ที่แทรกอยู่ในเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้ไหลไปกับกระแสน้ำ และจะอาบน้ำ สระम्म ชำระร่างกายให้สะอาดหมดจด ทำจิตใจให้่องใสต่อจากนั้นจะมีการทำบุญ ถวายทานให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว มีการเข้าวัดฟังเทศน์ และมีการขนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทราย มีการรดน้ำซึ่งกันและกัน มีการจัดงานเฉลิมฉลองใหญ่โต มีการร้องรำทำเพลง มีการจุดพลุในบริเวณวัด

สำหรับเมืองในแคว้นสิบสองปันนา ที่อยู่ติดแม่น้ำโขง จะมีประเพณีการแข่งขันเรือข่งล่า ในงานสงกรานต์ด้วย

ภาพที่ ๑

ภาพที่ ๒

นับจากวันขึ้นต้นปีใหม่เป็นต้นไปตลอด 1 สัปดาห์ จะมีพิธีรดน้ำดำหัว ซึ่ง
เป็นขนบธรรมเนียมที่ชาวไทลื้อปฏิบัติเช่นเดียวกับชาวไทยภาคพายัพ เป็นการนำของ
เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น หมาก พลู หัว ชูบเทียน น้ำส้มป่อย ฯลฯ ไปมอบแก่ญาติผู้ใหญ่
ผู้มีบุญคุณ หรือ หัวหน้าปกครองภายในหมู่บ้านของตน เป็นการขอขมาที่ไถ่ล้างเกิน และ
เป็นการแสดงความเคารพระลึกถึงบุญคุณของท่าน ผู้ไปดำหัวจะได้รับพรเป็นการตอบแทน

สำหรับการรดน้ำเนื่องในเทศกาลสงกรานต์นั้น อาจแบ่งได้เป็น 3 อย่าง¹

คือ

1. รดน้ำคนเฒ่าคนแก่ด้วยความเคารพนับถือ รดแต่เพียงเล็กน้อย
2. รดน้ำเพื่อความรู้รักคุ้นเคยหยอกเลาะเชื่อมความสัมพันธ์ เป็นการนำมาซึ่ง
ความสนิทสนม เช่น การรดน้ำในหมู่เพื่อนฝูง หมู่สาว ญาติ พี่น้อง
3. รดน้ำเล่นสนุก ๆ ส่วนมากจะเป็นการเล่นน้ำของเด็ก

ประเพณีการสัก

ชายไทลื้อสมัยก่อนนิยมสัก ผู้ชายทุกคนต้องมีรอยสัก ผู้ใดสักมากถือว่า
คงกระพันชาตรี น่าเกรงขามและถือว่า ผู้ชายคนใดไม่มีรอยสักหมึก ผู้หญิงไม่รักด้วย
เห็นว่า ไม่มีเวหนต์คาดาคักตัวจะปกป้องคุ้มครองป้องกันภัยให้ผู้หญิงได้ สักหมึกที่ใช้สัก
มี 2 อย่าง คือ สักทำจากเขม่าน้ำมันหมึกกับคัสต์วี่ สักแทงทำจากชาด เรียก "นาง" จะสัก
กันตั้งแต่คอลงมา หน้าอก หลัง แขน ขา บางที่ถึงข้อเท้า บางคนสักตรงเหนือ
หน้าผาก ตรงกลางกระหม่อม และ แก้มบ้าง

คนที่รับจ้างสัก เรียก "ส่าหมึก" จะต้องเป็นผู้รู้เวหนต์คาดาคา ก่อนจะลงมือ
สักจะให้ผู้จ้างพนมมือปญฺญาณ เรียกว่า "ดือสัจจะ" คือ

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 276.

1. ห้ามมิให้ล่วงเกินภรรยาบุคคลอื่น
2. ห้ามมิให้รับประทานอาหารบ้านศพ
3. ห้ามมิให้รับประทานผักเค็ม (ผักชนิดหนึ่งใบมีขนรอบ ขึ้นตามริม
น้ำลำธาร)
4. ห้ามมิให้ข้ามขวางผักหนุม (ห้ามข้ามรางให้อาหารหมู)
5. ห้ามมิให้ลักขโมยสิ่งของผู้อื่น

ทั้ง 5 ข้อนี้ ให้รับลัจจะข้อใดข้อหนึ่ง หากไม่ปฏิบัติตาม ทาอาคมที่สัก
ตามร่างกายจะเสื่อม ¹

วันสักหมึกนั้นต้องหาฤกษ์วัน มีกินคน (ขึ้น 10 ค่ำ) จะสักในตอนเช้า
ระหว่าง 6.00 - 9.00 น. โดยจะใช้บริเวณวัด บนเกาะ หรือใต้ต้นไม้ซึ่งลับตาคน

ความเชื่อในเรื่องของการสักนี้มิได้มีแต่เฉพาะในผู้ชายเท่านั้น แม้แต่ผู้หญิง
เองก็ยังสักหมึกที่แขนป้องกันพวกผู้ชายโล่เล่นเส่น และมิให้อันต์แบบไวบนศีรษะ หรือ
แขวนคอ ²

พิธีกรรมเมือง

พิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่พิธีหนึ่ง และเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ
เกี่ยวกับผีเมือง หรือเทวดาผู้รักษาเมือง เรียกว่า "พิธีกรรมเมือง" ลือแต่ละเมืองแต่ละ
แห่งจะจัดพิธีกรรมเมืองไม่เหมือนกัน และแตกต่างกันออกไป เช่น .-

ลือเมืองลาว จะจัดพิธีกรรมเมืองหรือเลื่องเทวดาเมือง ในเดือนอ้าย
(ไทย) โดยจะเลี้ยงควายหนุ่ม 2 ปีติดต่อกัน แล้วเลี้ยงควายควายดำ 1 ปี พ่อหมอเมือง
ผู้ทำพิธีจะแต่งกายด้วยชุดดำ โปกผ้าสีดำ ต่างกับเมืองอื่นที่สวมเครื่องแต่งกายด้วย
ชุดแดง ไม่โปกผ้าศีรษะ

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 27-28.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

ลือเมืองฮา จะประกอบพิธีเมือง ระหว่างปลายเดือน 11 ถึงต้นเดือน 12 (เดือน 10 ไทย ประมาณ สิงหาคม-กันยายน) ทุกปี โดยจะช่วยกันสร้างบ้านหลังเล็กสูง 2-3 วา เรียก "หอนางไม้ขาว" ไว้ทรงบริเวณที่ประกอบพิธี มีสาวพรหมจารี 4 คน นั่งคอยไม้ขาว เป็นการสักการบูชาแก่เทวดาเมือง (ฮา)

เมืองหลวง ก็มีขนบธรรมเนียมในการจัดพิธีกรรมเมืองเช่นเดียวกับลือเมืองอื่น ๆ ในแคว้นสิบสองปันนา คือ จะจัดพิธีกรรมเมืองในเดือน 4 (เดือน 3 ไทย) โดยจะหาพิธีเลี้ยงผีเมือง หรือ เทวดาเมือง 1 วัน ด้วยเครื่องเซ่น คือ หมู และเดือน 8 กับเดือน 11 จะเลี้ยงเทวดาเมืองด้วยควาย เทวดาประจำเมืองหลวงมีประมาณ 35 คน ด้วยกัน

งานพิธีกรรมเมืองของลือเมืองฮา จัดเป็นงานเต็มโหลางงานหนึ่ง โดยกำหนดจัด 3 ปี ต่อ 1 ครั้ง หรือเรียกกันว่า "สามปีสัรวงช้าง" หมายถึง จัดให้มีงานพิธีกรรมเมืองในเวลาข้าวตกรวงเก็บเกี่ยวได้ เหตุที่เป็น 3 รวงช้าง ก็โดยนับเอาข้าวตกรวงครั้งสุดท้าย ซึ่งมีงานพิธีกรรมเมืองครั้งที่แล้วรวมด้วย จะจัดในราวเดือนขึ้นเดือน 3 ของไทลื้อ

สำหรับเมืองนจ จะมีเทวดาประจำเมือง ชื่อเจ้าปางกาฬ มีการจัดพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อเมืองเป็นประจำปี คือ เดือนอ้าย (ไทย) ชาวเมืองทุกคนตลอดจนเจ้าเมืองจะต้องไปร่วมเซ่นไหว้โดยพร้อมเพรียงกันทุกคน

ส่วนเมืองเจียงเจียง มีเทวดาประจำเมืองชื่อ เจ้าพ่อเซิงหาญ หรือ เจียงหาญจะมีการจัดพิธีเลี้ยงเทวดา ในเดือนอ้าย (ไทย) ขนบธรรมเนียมการทำพิธีก็เช่นเดียวกับเมืองนจ

ในระหว่างงานพิธีกรรมเมือง จะมีการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นเครื่องเซ่นสังเวย การทรมานสัตว์ให้สิ้นใจช้าเท่าไร ถือว่าเป็นที่โปรดปรานเทวดาอารักษ์ เมื่อมีการฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นหมูหรือควายแล้ว จะแบ่งไปให้ชาวบ้านทำเป็นอาหารมาเซ่นถวายเทวดา

เมือง แล้วผู้มาร่วมพิธีจะช่วยกันรับประทานเครื่อง เช่นนั้น สัตว์ที่นำมาฆ่าเวลาตายหันหน้าไปทางไหนถือว่า ซ้ายก็จะมารุกราน ให้เอาชนไก่มาปักเสี่ยงทายว่า การสู้รบกับข้าศึกนั้นจะแพ้หรือชนะประการใด เวลายกกำลังไปต่อสู้ต้องออกไปทิศทางนั้นก่อน เอาหัวควายไปให้หมอเมืองทำพิธีปักเป้า มีการส่งสรวงและสะเคาะเคราะห์บ้านเมือง

การใช้หมูหรือวัว ในการเซ่นไหว้นั้น ต้องแล้วแต่ผีที่ลือนับถือ เช่น ลือเมืองพงนับถือผีกินหม ส่วนลือบางพวกนับถือผีกินวัว

ข้อห้ามหลายประการสำหรับงานพิธีกรรมเมือง คือ ห้ามผู้หญิงไปร่วมงาน ห้ามสามีของหญิงมีครรภ์ไปร่วมงาน ห้ามทำการงานทุกอย่างยกเว้นทำอาหาร จะทะเลาะวิวาทโกรธเคืองคนผู้ใดก็ได้ จะต้องมัก วัว ควาย หรือสัตว์เลี้ยงไว้มิให้ออกไปเพ่นพ่าน ห้ามแต่งกายประดับอวรณ์ กำไล หรือ แหวน เข็มมิก และโพกผ้าที่ศีรษะ ไปบริเวณที่ แสมหนุ่ แสมควาย ห้ามแต่งกายด้วยชุดสีแดง หรือหัดคอกไม้สีแดง ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ข้อห้ามจะถูกปรับไหม หรือเชียนตี และถูกขับไล่ออกไป ในระหว่างพิธี คนต่างเมืองจะเข้าไปภายในเมืองไม่ได้เลย

พิธีกรรมเมืองนั้นนอกจากเป็นการเซ่นไหว้เทวดาเมืองตามประเพณีแล้ว บางครั้งมีการลงผี หรือ เชื้อเหวศารักขาเมือง มาไต่ถามเหตุการณ์บ้านเมืองหรือในคราวจะเกิดโรคภัยแพร่กระจายไปทุกหลังคาเรือน เช่น พิธีกรรมเมืองหย่วน มีการเซ่นไหว้ การตีฆ้องกลองฟ้อนรำ การแห่คอกไม้เพลิง จุกคอกไม้เพลิง มีการขับร้องเพลงโต้ตอบกัน มีการเล่นการพนันทุกประเภท และเอาของไปค้าหัวถาวรเวฬุอาวโส

สำหรับพิธีเลี้ยงที่เล็กลงมาจากพิธีเลี้ยงผีเมือง คือ พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้านซึ่งชาวไทลื้อเรียกว่า "เซวคาเลื้อบ้าน" โดยจะมีกำหนดจัดปีละ 1 ครั้ง จะเป็นวันใดเดือนใด แล้วแต่หมอเมือง หรือ บรรดาผู้อาวโสของหมู่บ้านจะตกลงกัน

งานพิธีกรรมบ้าน หรือ การเลี้ยงผีหมู่บ้านนี้ ห้ามมิให้พวกผู้หญิงไปร่วมงานพิธีด้วย ส่วนผู้ชายไปกันมากเท่าไรก็ได้ไม่จำกัดจำนวน ในวันงานทุกคนจะหยุดทำงาน

มีการละเล่นรื่นเริงมีการทำเครื่องหมาดดาแหลว คิดไว้ไม่ให้ใครผ่านเข้าออกหมู่บ้าน เมื่อคนต่างถิ่นเดินทางมาเห็นเครื่องหมานี้ก็จะไม่เข้าหมู่บ้าน จะเดินทางกลับหรือเดินทางเลี้ยวต่อไปเลย

เมื่อคนภายในบ้านเรือน หลายคนเกิดล้มเจ็บไม่สบาย หรือมีคนพลัดกันเจ็บป่วยในทำนอง คนหนึ่งหายป่วย คนหนึ่งล้มเจ็บแทน หรือมีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้น เช่น มีเหยี่ยวหรือแร้งมาจับหลังคาบ้าน ชาวสาโรงอกเป็นต้นข้าว ให้นำออกที่จำไฟ (เตาไฟ) งูเลื้อยขึ้นมาจากห้องนอนบ้าน ไหข้าวช่อง (มีเสียงดัง) ออกมา กลิ้งในบ้านออกปลิวข้างลำต้น วิวาวยออกลูกผ่าแตก กลางคืนสุนัขเห่าหอนอย่างโหยหวนมิได้ขาด เมื่อเป็นเช่นนี้ต้องจัดพิธีการส่งเคราะห์เรือน หรือ เรียกตามภาษาไทลื้อว่า "ส่งเคราะห์เรือน" หรือ "กรรมเสน"

มีการปิดกั้นแหลวไว้ที่หน้าประตูบ้าน ห้ามมิให้คนภายนอกเข้า คนภายในออกมีการฆ่าไก่ทำเครื่อง เช่น ผีเรือน

เมื่อมีผู้เจ็บป่วยหนัก หรือ เจ็บป่วยชนิด 3 วันคืน 4 วันไข้ เชื่อว่าผีนั้นเคราะห์ร้าย จะต้องทำพิธีส่งเคราะห์ตัวเอง หรือ ส่งเคราะห์คน

สำหรับอาหารที่ทำเลี้ยงในพิธีกรรมต่าง ๆ เมื่อรับประทานเสร็จมีอาหารเหลืออยู่ก็จะนำเอาไปทิ้งบริเวณใกล้ ๆ ไม่นำติดมือไปฝากภรรยา บุตร หลาน หางบ้าน เพราะเขาถือกันว่า บางทีในอาหารต่าง ๆ ซึ่งเหลืออยู่นั้น มีพวกผีไปหาสิ่งอยู่ อันจะเป็นเหตุให้บุตรภรรยาหรือญาติพี่น้อง ที่มีกำลังใจอ่อนหรือขวัญอ่อนเจ็บป่วยไม่สบายได้ง่าย

นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงผีป่าที่เรียกว่า "ผีตอธธาตุ" เลี้ยงเพื่อป้องกันไม่ให้ผีป่ามารังควาญคนในหมู่บ้าน หรือเวลาออกทำการล่าสัตว์ คิดไม้ ตักหิน ส่วนมากจะจัดเลี้ยงกันในเดือนมิถุนายน คือ เดือนเก่าของลื้อ

และยังมีการเลี้ยงผีไร่ ที่เรียกว่า "ผีข้าวแขก" เลี้ยงเพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์ต่าง ๆ มาทำลายพืชผัก ข้าว พริก ผัก ยาสูบ ของชาวบ้านที่ปลูกไว้ในไร่ ส่วน

มากจะจกเลี้ยงกันในคือนธันวาคม

ความเชื่อของผี

ดังที่กล่าวแล้วว่า ชาวไทลื้อนับถือศาสนาพุทธควบคู่ไปกับการนับถือผี เรื่องการนับถือผีจึงเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง และจักว่าการถือผีบางเทศกาลของไทลื้อนี้เคร่งครัดยิ่งกว่าการถือพุทธศาสนาด้วยซ้ำ¹ ดังนั้นแทบทุกบ้านจะมีทั้งบูชาเทศกาลหรือผีเรือน

ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะมีศาลเจ้าหรือศาลผีเป็นเรือนไม้ขนาดเล็ก ๆ ตั้งอยู่บนเสาไม้ ตั้งอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ เรียกว่า "หอเสือนาน" หรือ "ผีเสือบาน" หรือ เทศกาลอารักขาหมู่บ้านนั่นเอง บางแห่งศาลอาจตั้งอยู่บนเนินโล่ง หรือ บนลานกว้าง

ถ้าหลาย ๆ หมู่บ้านรวมกันเข้าด้วยกัน ก็จะเป็นเมือง มีผีเมืองหรือเทศกาลเมือง ที่เรียกว่า "เทศกาลเมือง" ผู้รักษาและมีการเซ่นผีเหล่านี้เป็นประจำอยู่เสมอ

นอกจากผีบ้าน ผีเมืองแล้ว ยังมีผีผีเจ้าเบ็ดเตล็ดที่ยังอยู่ในความเชื่อของลื้อ สร้างความหวาดกลัวให้แก่พวกเขามาก เช่น ผีป่าช้าขอย (ผีกองก่อข) เป็นผีป่าหรือภูตผีที่สามารถแปลงเพศเป็น เสือ งู และมนุษย์ได้ กล่าวกันว่า เวลาพรานยิงวัวป่า หรือ วัวกระทิงล้มลงแล้ว ต้องทำพิธีเสกคาถาขับเป่าไล่ผีให้ออกไป และรองนกว่าจะมีแมงมุม (แมลงวัน) มาจับจึงจะทำการแลเนื้อได้ หากมัดผีหรือขับไล่ไม่สำเร็จ ประจําร่างวัวป่า วัวกระทิงไม่ได้ ผีป่าช้าขอยจะมาทำร้ายคนแลเนื้อวัวกระทิงให้ถึงแก่ความตาย ลื้อเชื่อว่า วัวกระทิงหรือควายป่า เป็นที่ประทับหรือที่ลี้ภัยของผีป่าช้าขอย

ผีขอบ เป็นผีอีกประเภทหนึ่งที่ชาวไทลื้อเข้าใจกันว่า อาศัยอยู่ตามละแวกหมู่บ้าน โดยมีชาวบ้านบางคนเลี้ยงไว้ มักเข้าสิงสู่พวกผู้หญิงชราผู้นอน

ผีอีกประเภทหนึ่งที่ชาวไทลื้อกลัวกันมาก คือ ผีดิบ คำว่า ผีดิบ หมายถึงคนที่สิ้นชีวิตไปแล้ว ชาวบ้านนำไปฝังไว้ยังป่าช้าเป็นเวลาหลายวัน แต่เนื้อตัวยังสคิส

¹ วิลเลียม คลิฟตัน ค็อคส์, เรื่องเดิม, หน้า 113.

อัมเอบ ไม่เน่าเปื่อยประการใด ผิวนิคนี้น้ำบ้านวิคกนิก เพราะไคร่เอาชีวิตคน โดยทำให้เจ็บป่วยล้มตายลงวันละหลายศพ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ชาวไทลื้อเชื่อว่า สามารถป้องกันมิให้ผีเจ้าเข้ามารบกวน ได้ คือ เครื่องหมายคาถาเหลว

ความเชื่อเครื่องรางของขลัง

นอกจากชายไทลื้อจะสักคาถาไว้ตามร่างกายแล้ว ยังต้องเรียนเวทย์มนต์ คาถาไว้สำหรับป้องกันตนอีกด้วย เช่น คาถาอาคมใส่ก้อนแก้ว คาถาคะพุทฺธหลวง คาถา สัปพะพุทฺธหลวง คาถาปารมี 30 คัด คาถามหาสุทฺธหลวง คาถามหาสมันหลวง คาถา- งูเล็ม ฯลฯ

ชายไทลื้อทุกคนนับถือทางไสยศาสตร์และทางพุทธคุณ บางคนพกหรือแขวนคอ ค้วยพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เช่น พระกริ่ง พระคง พระอุกถาวร พระตะ (พระพุทธรูป ปางห้ามมาร) พระพิฆ (พระพุทธรูปเพชร) นอกจากนี้ยังพกเครื่องรางของขลังที่เชื่อว่า ช่วยป้องกันอันตราย ยังไม่ถูก ยังไม่เข้า เช่น แก้วแปดกา ซึ่งมีสีแสงอร่ามโตมา จากถอมไม้กา เชื่อว่าทนทานต่อกระสุนปืน คือ ยังไม่เข้า แสงทอ คล้ายก้อนหินสีเหลือง โตมาจากรังของตัวต่อ ถือกันว่าเป็นเครื่องรางคงกระพันชาตรี ผู้ใดมีไว้จะประสพโชค พิษไม่เข้า ยังไม่ถูก แม้เอาไว้ที่บ้านไม่ได้น่าคิดตัวไปก็จะเป็นอันตรายประการใด หนักจาง่าน ลักษณะคล้ายแสงทอ แต่มีสีเหลืองสีขาวสลับกัน บางทีมีสีเขียว สิ่ง เหล่านี้ทั้งหมดถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สำหรับเด็กชายไทลื้อ ก็นิยมแขวนคอค้วยเครื่องรางของขลังเช่นเดียวกับ ผู้ใหญ่คือ ปิก้าหรือญาติจะขอให้อาจารย์ เจ้าอาวาสวัด หรือ หมอเมือง (ผู้มีความรู้ ทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ รักษาผู้คนโดยใช้เวทย์มนตร์คาถา ฤกษ์ยามต่าง ๆ) เอาเหล็กจารบนแผ่นโลหะเงิน โลหะทอง หรือ ลงในใบลานให้ ส่วนมากจะเป็นการ ลงคาถา เช่น คาถาหัวใจธรรม หรือ คาถาอื่น ๆ ซึ่งนักทางป้องกันโรคพยาธิ ปีกา

ผู้คนที่คิดประทุษร้ายก็ให้รักใคร่ชอบพองและป้องกันภัยอันตรายที่มามี แผ่นโลหะหรือใบลานนี้จะ
เป็นยันต์ ไทยผูกร้อยกับเส้นด้ายที่พื้นกลม ๆ แล้วให้เด็กนชวนคล้อง

ความเชื่อฤกษ์ยาม

ในการประกอบพิธีกรรม หรือ งานสำคัญอื่น ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช
งานขึ้นปีใหม่ ฯลฯ การหาฤกษ์ยามเป็นสิ่งที่ไม่ได้ ก่อนทำพิธีต้องให้อาจารย์ หรือ
หมอเมือง ซึ่งเป็นหมอไสยศาสตร์ประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ตรวจหาวัน เวลา ในหนังสือ
เล่มกระดาษสา หรือ ตำรากระดาษเหล่น เพื่อความเป็นสิริมงคล สำหรับผู้ประกอบ
พิธีนั้น ๆ

การแต่งกาย

ในเรื่องของวัฒนธรรมการแต่งกาย ชาวไทลื้อมีเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์
ของตนเอง ไม่ว่าชาวไทลื้อจะอยู่กระจัดกระจายในท้องที่ต่าง ๆ ห่างไกลกันมากแค่ไหน
แต่ก็ยังมีการแต่งกายที่แสดงให้เห็นว่าเป็นชนชาติเดียวกัน

ในสมัยโบราณ ผู้ชายไทลื้อ จะสวมเสื้อป้ายทับผ่าลงมาจาก ข้างรักแร้แบบ
หญิงชาวจีนแต่สั้นแค่เอว คิ๊ตแดบผ้าสีขาว เป็นรอยยาว 2 รอย คือ ตรงแขนใต้หัวไหล่
และตรงชายเสื้อข้างหลัง สำหรับในฤดูหนาวนั้น จะใช้ผ้ากำมะหยี่ห่มเป็นเสื้อคลุมทับริมด้วย
แถบสีดำตลอดทั้งแขน รอบคอ ตรงผ่าอกกลาง และริมล่าง เป็นเสื้อแขนสั้น เอวสั้น ใช้
สวมทับเสื้อสีขาวอีกชั้นหนึ่งและจะสวมกางเกงคิ๊ตผ้าสีขาวตรงเอว เรียกกางเกงค้อหัว
ตรงปลายขางล่างสีขาวยาวถึงข้อเท้า

แต่ปัจจุบันนี้ชายไทลื้อ นิยมสวมเสื้อคอกลม อย่างเสื้อกั๊กเชง หรือ เสื้อเชิ้ต
สีกรมท่า (สีน้ำเงินแก่ ซึ่งได้จากใบคราม ตามป่าเรียกข้อม) และจะสวมกางเกงขากว้าง
สีดำ คล้ายกางเกงจีน โดยปกตินิยมสวมชุดสีดำทั้งชุด นอกจากในงานพิธี ซึ่งจะสวม
สีขาวล้วน¹

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1, หน้า 36-38.

การแต่งกายของชาวไทลื้อสมัยก่อน แตกต่างจากปัจจุบันมาก เดิมผู้ชายไทลื้อก็นิยมสวมเครื่องประดับ เช่นเดียวกับผู้หญิงเหมือนกัน คือ นิยมสวมกำไล ที่เรียกว่า "ก่องไม้" ทำด้วยโลหะเงิน บางโอกาสกำไลนี้จะสื่อความหมายพิเศษ เช่น เวลาไปเที่ยวผู้หญิง ๆ จะชอก่องไม้ เอาไว้ข้างของหมั้น นอกจากจะนิยมสวมกำไลแล้ว ยังนิยมเจาะใบหูเอาแกนไม้คาง (คล้ายไม้กอกแต่เนาะกว่า) ย้อมสีแดงสอดไว้ บางคนเอาโลหะเงินทำเป็นคางหู เรียก "ลานหู" ซึ่งมีรูปร่างกลมข้างในกลวง การเจาะหูนั้นขึ้นแรกใช้เข็มแทงให้ทะลุ เอาเชือกใส่ไว้ 2-3 วัน ต่อมาเอาเส้นหญ้า "หนูแคน" ซึ่งมีลำเล็ก ๆ ใส่แทนไว้ หนูแคนนี้มีลำต้นเล็กสีดำ สูงประมาณ 1 ศอก ขึ้นอยู่ทั่วไปทุกฤดูกาล ต่อมาเอาแกนไม้หรือคางเล็ก ๆ ขยารูให้กว้างขึ้นทุกทีจนใส่คางหูโลหะเงินได้

ตามปกติผู้ชายไทลื้อนิยมชกมีดคู่ (เหน็บมีดสั้น) ในเวลากลางวัน และ สะพายแสรวเวลากลางคืน สายรัดหรือเข็มขัดของชาวไทลื้อทำด้วยหนังกว้างขนาด 3-4 นิ้ว พุคมีกระเป๋าคู่ในตัว 2 ทอน สำหรับใส่เงินเหล็กชกไฟ เรียกว่า "สายข้างเขี้ยว" นอกจากนี้ยังติดกระเป๋านางใบเล็ก ๆ อีก 1 ใบ สำหรับใส่ยาสูบใบทอง เงินหมั้น เงินบิ

เดิมผู้ชายไทลื้อ นิยมไว้ผมยาวอย่างผู้หญิง บางคนปล่อยผมยาวถึงปลายเท้าเกล้าเป็นมวยจุกตั้งข้างบน และใช้ผ้าโพกศีรษะพันทับโดยรอบ ผ้าที่ใช้เป็นผ้าสีขาว หรือสีอ่อน ๆ บางทีใช้ผ้าขนหนู หรือ ผ้าฝ้ายธรรมดาพัน เวลาออกนอกบ้านจะสวมทับ (หมวก) ผ้าสีกว้าง และแบนแผ่ออกไปสานด้วยไม้ไผ่แล้วเรียงด้วยใบก้อ ซึ่งเป็นต้นปาล์มชนิดหนึ่ง ขึ้นอยู่ตามป่าทั่วไป มีทั้งแบบที่เป็นขอคสูงและขอคแบน)

สำหรับหญิงชาวไทลื้อนั้น นิยมสวมเสื้อยาวพอกnee แขนกระบอก ตัวเสื้อป้ายทับมีกระดุมหรือเชือกผูกติดกันตรงใต้รักแร้ คล้ายเสื้อจีน อย่างที่เรียกว่า "เสื้อปัก" หรือ "เสื้อปักจาง" และนุ่งผ้าขึ้น

สำหรับผ้าขึ้นนั้นก็มีลวดลายแตกต่างกันเช่น ผู้หญิงลื้อแจ่ง จะนิยมนุ่งผ้าขึ้นที่ชายพกเป็นคิ้ว ผ้าสีแดง กว้างขนาดฝ่ามือ ตรงกลางขึ้นทอเป็นริ้วลายสีต่าง ๆ เชิงขึ้น

ทำด้วยผ้าสีน้ำข้อม ผู้หญิงลือบางถิ่นจะสวมชั้นที่ชายพกทำด้วยผ้าสีขาวเท่าฝ่ามือ ผ้าชั้น
ทำเป็นลวดลายเล็ก ๆ สีต่าง ๆ สลับกันแต่ละเอียงดีกว่าลือแดง ผ้าชั้นตอนอื่นเป็นสีน้ำเงิน
เข็มเกือบจะกลายเป็นสีดำ ผู้หญิงลือบางเมืองนุ่งผ้าชั้นสองชั้น ขึ้นนอกห่อเป็นคา ๆ คล้าย
ชั้นลือเชียงคำ หรือ บางทีก็นุ่งชั้นเป็นคา ๆ เหมือนของเชียงใหม่ต่อหัวท้ายใช้สีคำหรือเขียว
เวลาสวมชั้นขึ้นในและขี้ออกมาให้เห็นประมาณ 4 นิ้ว เข็มเป็นเกล็ด ๆ ไปตามยาว ส่วน
ล่างจะคิดแถบรับขึ้นสีต่าง ๆ เช่น สีน้ำเงิน สีชมพู¹

ผู้หญิงชาวไทลื้อ แทบทุกคนจะไว้ผมยาว แล้วจะมวยผมไว้ตรงกลางศีรษะ
บางคนอาจมวยผมให้เอียงซ้ายหรือขวา แล้วล้อมรอบมวยผมนี้ด้วยสร้อยและเป็นปึกผมที่ทำ
ด้วยโลหะเงินหรือทองป็นที่ใช้ปักผมเหล่านี้จะให้เป็นรูปดอกไม้ และควงควายที่นายรัศมี หรือ
ไม้ก็เป็นรูปคล้ายใบโพธิ์ แล้วโพธิ์ศีรษะด้วยผ้าตรงเหนือหน้าผากขึ้นไป

สำหรับผ้าโพธิ์ศีรษะนี้ก็มีสีต่าง ๆ ส่วนมากใช้สีขาว ลือบางถิ่น ใช้สีแดง
คำ หรือ เทา ผ้านี้จะยาวประมาณ 2 - 3 เมตร เรียก "ผ้าเตมโต" ผ้าที่ใช้เป็น
ผ้ากาสาบาง ๆ หรือผ้าที่เป็นเงา บางแห่งใช้ผ้าขนหนู ลือบางถิ่นจะใช้ผ้าโพธิ์ศีรษะเป็น
สัญลักษณ์ของสถานภาพการสมรส คือ ถ้าเป็นหญิงสาวที่ยังไม่ไต่แต่งงานจะใช้ผ้าโพธิ์ศีรษะ
สีชมพู ถ้าเป็นหญิงที่แต่งงานแล้ว จะใช้ผ้าสีอื่น ๆ แต่มิใช่จะฉูดฉาดทุกท้องถิ่น เช่น
ผู้หญิงลือแดง ไม่ว่าจะเป็นหญิงสาว แก่ หรือ แม่หม้าย จะใช้ผ้าโพธิ์ศีรษะสีขาวเหมือน
กันหมด²

ในสมัยโบราณ ชายชาวไทลื้อเองก็นิยมโพธิ์ศีรษะเช่นกัน โดยจะโพธิ์ศีรษะ
ปล่อยชายผ้าห้อยลงมาจากข้างขวา ส่วนผู้หญิงจะปล่อยชายผ้าหรือห้อยลงมาทางซ้าย³

สำหรับเครื่องประดับของหญิงไทลื้อ นอกเหนือจากที่ใช้ประดับผมแล้ว ยังมี
ตุ้มหูและกำไลมือ ผู้หญิงไทลื้อแทบทุกคนจะเจาะหู และใส่ตุ้มหูที่เรียกว่า "ร่องหู"

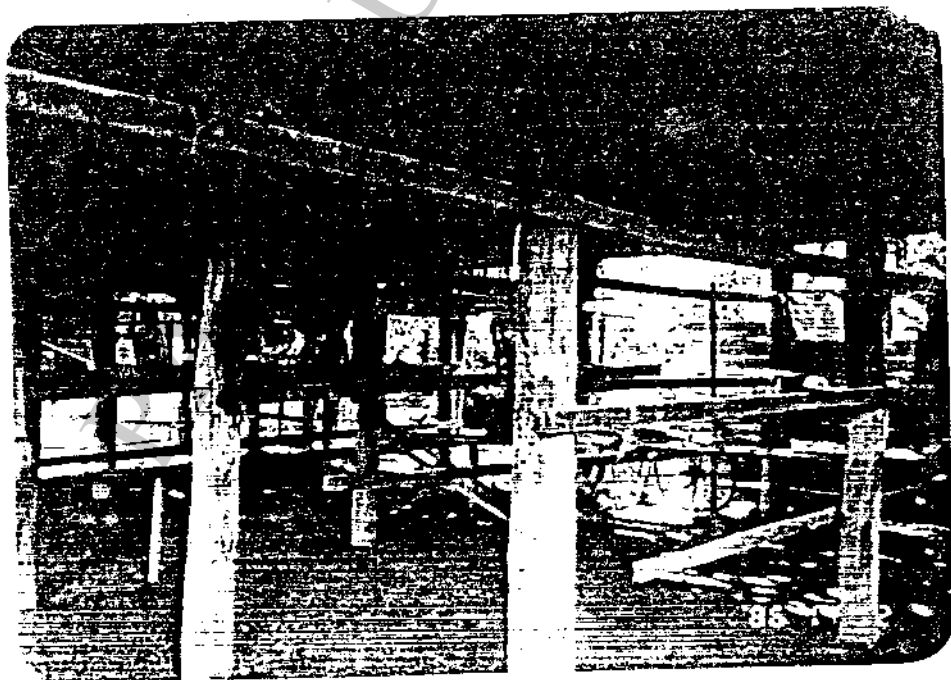
¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ซากิ, หน้า 186.

² เรื่องเกี้ยวกัน, หน้า 147-148.

³ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1, หน้า 575.

ลักษณะบ้านคล้ายบ้านทรงไท ขุดใต้สูง มีหน้าจั่ว หลังคาหุบยาวกระเบื้อง
หรือไม้แป้นเกล็ด

ใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่ เก็บของหรือเลี้ยงสัตว์

หรือ ทำด้วยโลหะเงินที่เรียกว่า "ลานหุ" ที่หมู่บ้านที่มีที่ทำด้วยโลหะเงินหรือทองคำ
และที่ทำด้วยหัตถ์หรือ พลอยด้วย ที่นั่นจะสวมกำไลมือที่ทำด้วยโลหะเงิน ชดเป็นวงกลม
เรียกว่า "กิ้งโม" มีหลายแบบ บางแบบมีลวดลายตลอดแบบเป็นเกลียวติดกัน บาง
แบบมีรูปร่างกลมเกลี้ยงหรือโปร่ง

โดยปกติแล้วหญิงที่ติดตามชนบทที่ยังเป็นสาว จะสวมเสื้ออยู่ตลอดเวลา
แต่ถ้าเป็นหญิงที่แต่งงานแล้ว ไม่ว่าจะมีอายุน้อยเพียงใด จะเปลือยอยู่กับบ้าน¹

เครื่องแต่งกายของเด็กที่คล้ายเครื่องแต่งกายของผู้ใหญ่ คือ เด็กผู้ชายจะสวม
เสื้อเชิ้ตหรือเสื้อคอกลมรูปกระบอก และ จะสวมกางเกงขาสั้นคล้ายกางเกงจีน แต่กาง
เกงขาใหญ่กว้างหางปลายขาเล็กแคบ ส่วนเด็กผู้หญิงสวมเสื้อผ้าป้ายข้าง ใช้เชือกผูกแทน
ศอกกระดุม แล้วนุ่งผ้าขึ้นซึ่งข้อมสั้นข้อมหั้น หั้น เด็กชายและหญิงนิยมสวมกำไลข้อมือและ
ใส่ห่วงเงินหรือกำไลเงินที่คอ

ที่อยู่อาศัย

ชาวไทลื้อนิยมตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ ลำห้วย ลำธาร หรือ ใกล้เนินเขา
ภูเขา บ้านเรือนไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ล้วนมีแบบแปลนคล้ายคลึงกันหมด และจะตั้งเรียงราย
ติดกันไปอยู่ข้างทางเดิน ชาวไทลื้อไม่นิยมค้าขาย จึงไม่มีร้านค้าขายเป็นกิจลักษณะแต่จะ
ซื้อขายสิ่งของกันบนบ้าน

ลักษณะบ้านจะคล้ายบ้านทรงไท ยกพื้น ใต้ถุนสูง มีหน้าจั่ว หลังคามุง
ด้วยใบคา กระเบื้องดินเผา หรือ ไม้แป้นเกล็ด เสาเรือนจะตั้งอยู่บนก้อนหินหน้าค้ำที่
ฝังอยู่ในดิน โดยไม่มีการฝังเสาตอกสลักใด ๆ หนึ่งเส้น เรียกว่า "เรือนเสาที่ ค้ำดินขอก" ²

ห่างจากทางเดินเข้าประตูบ้านไม่กี่เมตร ก่อนจะขึ้นบันได มีเสาเรือนอยู่
เสาหนึ่ง ชาวไทลื้อใช้ผูกสุนัขไว้เผื่อบ้าน เรียกเสานี้ว่า "เสาหลังหมา" เวลาคนอื่น

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ขาคี, หน้า 130.

² ชลสิทธิ์ วิมุกตานนท์, ไทลื้อในสิบสองปันนา : การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

เข้ามาในรั้วบ้านและมุ่งเดินขึ้นบันไดบ้านสุนัขที่ผูกติดไว้กับเสา นั้นจะเห่ากรรโชกไม่ให้ขึ้นไป

บันไดบ้านทำด้วยไม้เลื้อยหรือไม้ตากเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป ที่สูงหน่อยมีประมาณ 12 ชั้น อย่างต่ำมี 6 ชั้น ข้างต้นบันไดจะวางหมอนำดินเผาไว้กับกระบวย ใช้ล้างเท้า ก่อนขึ้นไปบนบ้าน ติดกับบันไดชั้นบนจะเป็นระเบียง เรียกว่า "ลอมเหลน" ถัดไปเป็นชานนอกที่ยกขึ้นสำหรับใช้นั่งผิงแดด ตากที่นอน ผ้าห่ม เรียกว่า "จวนถอน" หรือ "จวนโต" ถัดไปเป็นพื้นที่ยกขึ้นสูงกว่าชานและระเบียงลอมเหลนประมาณ 1 คืบ หรือ 1 ศอก ใช้เป็นที่รับแขก โดยจะมีร้านสูงประมาณ 1 เมตรครึ่งใช้วางหมอนำรับประธานอยู่ข้าง ๆ อีกด้านหนึ่งใช้เป็นที่นอนพักผ่อนเวลาเหน็ดเหนื่อย หรือใช้สำหรับแขกพักผ่อนนอนหลับ เรียกว่า "หัวลอม" หรือ "เต็น" ซึ่งเป็นพื้นที่โล่ง ๆ ไม่มีฝาปิด สามารถมองเห็นวิวรอบบ้านได้ บางบ้านทำเป็นซุ้มถกรง หรือ ฝาไม้สูง 1 เมตร ไว้กันลม

ถัดจากหัวลอม หรือ เต็น ไม่มีฝาปิด มีประตูเปิดได้ เข้าไปสู่ห้องโถงใหญ่ ที่บนบานประตูบานบ้าน จะทำเครื่องหมายเลขติดไว้ เพื่อป้องกันอันตราย เรียก "ตาเหลวตาเคียว"

ห้องโถงใหญ่ในบ้านจะใช้เป็นห้องนอน ไม่กั้นฝาแบ่งครอบครัวจะนอนเรียง ครัวไปเป็นแถว หันหัวนอนไปชนฝาทางทิศตะวันออก เขยียดเข้าไปทางทิศตะวันตก ใช้มุ้งใหญ่ซึ่งข้อมสี่ลำกางครอบแทนฝา มีช่องระหว่างที่นอนของครัวหนึ่งกับอีกครัวหนึ่ง ห่างกันประมาณ 1 เมตร อีกด้านหนึ่งของห้องจะใช้เป็นห้องครัว มีที่วางอาหาร ช้อน ชาม ที่ทำด้วยไม้ข้างฝาซีก ยาวประมาณกว่า ๆ มีไม้ข้างพื้น เล่มอีกปลายไม้ข้างฝาซีกด้านหนึ่ง ส่อง

เตาไฟจะใช้ไม้ทำเป็นกะบะติดกรอบไม้สี่เหลี่ยมกว้างขนาด 2-3 ศอก เอากรวดบรรจุไว้ข้างล่างแล้วเอาดินใส่หุ้มไว้ข้างบน เอาดิน 3 ก้อนวางเป็นก้อนเต้า บางแห่งใช้เหล็ก 2 ขาเป็นก้อนเต้า

ไม้ต้นบ้านใช้เป็นไม้ของ เลี้ยงสัตว์ คำชาวภายในบริเวณบ้านมีบ้านไม้ไผ่
ใช้เป็นที่นั่งบนฝ้ายในเวลาถางดิน มียุ้งข้าว คอกหมู เล้าไก่ ที่ผูกโคกระบือ ฯลฯ
รั้วบ้านมักทำด้วยไม้ไผ่ แสดงอาณาเขตของแต่ละบ้าน

มีไม้บางประเภทที่ชาวไทลื้อจะไม่นำมาใช้ในการสร้างบ้าน ไม้ที่ห้าม
ใช้คือ ไม้ซากไฟ ไม้ฟ้าผ่า ไม้โซ (สะพาน) ไม้ตามครก ฝ้ามอง ไม้แป้น
(ไม้ฟัน) ไม้แง่มหางปลา (y) ไม้คว้าน (ไม่มีจุดขรุขระ) ไม้เครือเขาเกี้ยว (ไม้ที่มี
เถาวัลย์พัน) ไม้อาร์ก (ไม้จากวัชระ) ไม้เลื้อยบ้าน (ไม้ศาลพระภูมิ) ไม้ป่าช้า ไม้เกล็ด
(ไม้ที่มีเปลือกเป็นเกล็ด ๆ ถือว่าเนิ่นถ่อยของผีเกล็ด)

นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้าน คือ

ห้ามเอาไม้มวงฝักไต่เข้ขาว (ยุ้งข้าว)

ห้ามเอาครกไม้ตองฝักไต่หินนอน

ห้ามทำไร่นากวม (หับ) ป่าช้า

ห้ามทำบ้านเรือนสองหลังมาอยู่ (ติด) กัน

ห้ามตัดไม้มีงบ้านหมายเมือง

ห้ามมิให้ผ่นอยท่าประตู 2 บาน

ห้ามรื้อบ้านหลังเก่าแล้วเอาเครื่องเรือนไปสร้างบ้านหลังใหม่ในวันเดียวกัน

เรียกว่า "เฮ็นริคม้าง"

ห้ามสร้างต่อเติมบ้านเดิมให้ใหญ่ เรียกว่า "เฮ็นเก่าม้าง ปอยแปงหื้อใหญ่"

ห้ามสร้างบ้านเอาห้องนอกทำเป็นห้องข้างใน เรียกว่า "ปลายคิ่นปิ่นปลายโพ"

ห้ามเอาไม้เครื่องเรือนหลายหลังเอามาทำเป็นเรือน

ห้ามทำบ้านอยู่ตรงที่ดินปากแม่น้ำ หรือ ที่ปากลำธารมานบรรจบกัน ¹

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2, หน้า 22.

วัฒนธรรมในเรื่องการกินอยู่

ชาวไทลื้อนิยมรับประทานอาหารพร้อมกันทั้งครอบครัว ไม่แยกกันรับประทาน โดยจะนั่งล้อมรอบชั้นโถกหรือดาดไม้มีขาสูงประมาณ 1 ศอก ไว้วางถ้วยชามที่ใส่อาหาร เรียก "หม้อข้าวห้วย" หรือ "หม้อข้าวสาน" หรือ "ชั้นโถกข้าว" บางบ้านทำเป็นโต๊ะไม้เตี้ย ๆ เรียกว่า "หม้อข้าวไม้" ¹ ผู้หญิงนั่งพับเพียบ ผู้ชายนั่งยอง ๆ หรือ นั่งราบบนพื้น ในการทานอาหารจะใช้ช้อนคนละอัน และตะเกียบคนละคู่

ไทลื้อนิยมทานข้าวเหนียว เช่นเดียวกับคนไทยทางภาคเหนือและภาคอีสาน ภาชนะที่ใช้บรรจุข้าวเหนียวสานด้วยไม้ไผ่รูปกลม ๆ อย่างกระป๋องแนยขนาดใหญ่ผ่ากลม ปิดครอบเรียกว่า "แป้นข้าว" ถ้าสานเป็นรูปสูง เรียวขึ้นไปมีคอกว้าง มีขาข้างล่างและผ่าครอบบนเรียก "ถ่อสองข้าว"

เมื่อสัปดาห์นิยมเอามาทำอาหาร ไก่แก่ เนื้อวัว หมู ไข่ ปลา ฯลฯ ไทลื้อชอบเนื้อสัตว์ที่ไม่มีไขมัน หรือ น้ำมันปนอยู่เลย ถ้าจำเป็นต้องใช้หมูปรุงอาหารจะคัคน้ำมัน และหนังทิ้งไป

วิธีปรุงมีทั้ง ยำ บั๊ง ลาบ และ แกงอ่อม โดยเฉพาะลาบและแกงอ่อม จัดเป็นอาหารที่ชาวไทลื้อโปรดปรานมากที่สุดอย่างหนึ่ง

นอกเหนือจากลาบและแกงอ่อมแล้ว น้ำพริกผัดหนึ่งยังเป็นอาหารที่ต้องมีประจำสำหรับเสมอมิได้ขาด อาจเป็น น้ำพริกปู น้ำพริกหน่อ น้ำพริกผัด น้ำพริกมะเขือเทศ น้ำพริกปลา น้ำพริกกุ้ง ฯลฯ

และยังมีอาหารชนิดอื่น มีปลาอบ ไก่อบ สิ้น(เนื้อ)อบ หรือ ห่อนึ่ง แกงจืดใส่มะนาว แกงหัวปลาคัม ส้มป่อย แกงเลียง ไข่หลวง (ผัดเนื้อมัน กระตุกกับเครื่องแกง) ไข่น้อย (เอาไส้ตับเครื่องในมาผัด) ไข่ฟาน (หั่นเนื้อมาง ๆ หอค)

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

ๆ ไม่ว่าจะเป็นอาหารชนิดใดคนนิยมใส่ตัวเหลืองแผ่นและไม่นิยมใช้กะทิปรุงอาหาร หลังอาหารทุกมื้อชาวไทลื้อต้องดื่มน้ำชา คือ น้ำชาที่ชงเอง

น้ำชาเป็นเครื่องดื่มที่ชาวไทลื้อต้องมีติดบ้านเป็นประจำทุกบ้าน ไม่ว่าจะรับประทานอาหารหรือไม่ เพราะไทลื้อไม่นิยมดื่มกาแฟ ใบชาที่ชงแล้วมีน้ำสีเขียวอ่อน ๆ จัดเป็นใบชวย่างที่มี 5 - 6 ชนิด การชงน้ำชาของไทลื้อจะต้องเค็มเกลือลงไปให้มีรสเค็ม นิด ๆ

หลังรับประทานอาหารทั้งชายและหญิง ชอบเคี้ยวหมาก บางคนอมเมี่ยงต่างของหวาน บางคนก็สูบบุหรี่ซึ่งมีทั้ง ห่มวนด้วยใบตองกล้วยและที่คนลื้อชอบสูบทำด้วยรากไม้ไผ่ หรือ จากโลหะเงินสลักเป็นลวดลายงดงาม

ตัวอักษร

ชาวไทลื้อมีวัฒนธรรมด้านภาษา คล้ายคลึงกับชาวไทยภาคเหนืออย่างมาก คือ ชาวไทลื้อจะใช้ตัวอักษรล้านนาที่เรียกว่า ตัวเมือง ไม่ว่าจะเขียนคัมภีร์บนใบลาน หรือ จกหมายติดคอกัน หรือ เอกสารอื่น ๆ

ต่อมาในระยะหลัง ในเขตสิบสองปันนาทางรัฐบาลจีนได้ประดิษฐ์อักษรใหม่ขึ้นใช้พิมพ์หนังสือให้ชาวไทลื้อในสิบสองปันนาอ่านแทนอักษรที่เดิม

วรรณคดี

ชาวไทลื้อมีวรรณคดีมากมายหลายเรื่อง โดยจะมีวัดเป็นคลังสะสมวรรณคดีเหล่านี้ เรื่องที่เป็นที่นิยม คือ เรื่องลังกา 12 โหล (รามเกียรติ์) เจ้าหอरो เจ้ากาโลแสงเมิง กำหลวง (กาหลวง) ไบระวง (บัวระวงค์) กายอง นาระตะ หมายูอหงผาคำ (หงษ์ผาคำ) จำปาสัตัน หนละกันไหล สี่หล่ม (สี่เล่ม) มโหสถะ สุภาเทศ ผีน้อย สุนท (สุน-มโนห์รา)

สำหรับเรื่องสวดตอนจบเจ้าสวดขึ้นมา ไปหานางบัวคำ นิยมใช้ขับ

กันมาก

นอกจากนั้นชาวไทลื้อยังมีคำสุภาษิต ที่ให้ข้อคิด สติเตือนใจแก่ผู้ฟัง ซึ่งชาวไทลื้อใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิต คำสุภาษิตเหล่านี้ ไทเก่

"จักไม้น้ำส่าก้วย" มีความหมายว่า คนเราเกิดมาแล้ว ควรประกอบกรรมทำความดี คือ ทำบุญสุนทานสะสมไว้ จะได้ไม่เสียชาติที่เกิดมา เมื่อตายไปจะประสบแต่ความสุข

"หื้อมีบวย 8 ลูก" คือ ต้องมีศีล 8 ข้อ หมายถึง ศีลของคฤหัสถ์ที่พึงปฏิบัติ ผู้ใดปฏิบัติตามแล้ว ให้ชื่อว่า เป็นคนที่น่าเคารพนับถือ ทั้งยังเป็นบุญกุศลไว้กับตนด้วย

"หื้อปลูกไม้ล้มผลของหวาน" คือ ให้ทุกคนหมั่นขยันในการทำมาหากิน หรืออาจหมายถึง ให้ประพฤตินอยู่ในลำดับกลาง ไม่ดี ไม่หย่อน ไม่ชั่วมากนัก

"หื้อย่านหาญม้อย" คือ ให้รู้จักกลัว รู้จักกลัวตามกาละเหะ อย่าทำผิดกฎหมายบ้านเมือง

"หื้ออย่าจำ" หมายความว่า ถอยคำใดที่ไม่สมควรพูดก็อย่าได้กล่าวออกมา

"หื้อเล้งโก 3 หมู" คือ ให้ระงับความโลภ ความโหตะ ความโมหะ

"บ้านเม็งจางหื้อเอาเกอทอด" หมายถึง สิ่งใดบกพร่องหรือขาดไปไม่สมบูรณ์ ในเรื่องของกิจการงาน หรือ ความประพฤติ จะต้องแก้ไขให้ดีขึ้น

"อย่าเล้งมอคบเม็ง" คือ อย่างคบคนพาลคนชั่ว

คำสุภาษิตเหล่านี้ เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ดนตรี

เครื่องดนตรีที่เป็นของชาวไทลื้อ จะมีพบกันแต่ ๒ ถ้าปีเล่มเดียวเรียก "ปีก้อย" ถ้า ๒ เล่ม เรียก "ปีเกี้ยว" รูปร่างคล้ายขลุ่ย ทำด้วยไม้ไผ่ ใช้เป่าเข้ากับการขับ (ร้องเพลง) เวลามีการทำบุญ เช่น บวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ หรือ งานรื่นเริงต่าง ๆ จะมีการขับคำแก้กันระหว่างหญิงและชาย คล้ายซอของทางล้านนา แล้วเป่าปี

คลอไปต่าย เรียกว่า "ชั้นล้อ"

บางทีชายหนุ่มก็ขับเตี๋ยในคราวเดินเที่ยวเล่นในเวลากลางวัน เป็นการ
ขับเกี้ยวหญิงสาวที่อยู่บ้าน

PAYAP UNIVERSITY